

Inom ramen för det legitima
En intervjustudie om hur folkbibliotekarier verkar
för en demokratisk utveckling

Sebastian Harrison

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för
masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Johanna Rivano Eckerdal

År: 2017

Title

Within the Framework of the Legitimate: An Interview Study of How Public Librarians Contribute to a Democratic Society

Abstract

The new Swedish Library Act, which took effect in 2014, states in paragraph 2 that libraries in the public library system shall promote the development of a democratic society by contributing to the transfer of knowledge and the free formation of opinions. In recent years several debates have surfaced in the media concerning the democratic mission by public librarians and public libraries, in regard to the exclusion or inclusion of content that is critical of immigration. Furthermore the debates take into account whether libraries should take a political stance against xenophobia, with the purpose of promoting a diverse society. This master's thesis can be described as an attempt to broaden the understanding of how public librarians perceive the democratic purpose of public libraries in relation to the selection of materials and activities, especially concerning titles which are critical of immigration. In order to answer these questions I have conducted semi-structured interviews with six public librarians who are employed within six different municipalities in Skåne, Sweden. In this thesis I have applied the theory of new institutionalism, with the concepts of institutional logics and legitimacy as the central tools in my analysis. The results show that the participating librarians consider activities which are meant to support immigrants and refugees to be essential in regard to the libraries democratic mission, which is due to the increased immigration in recent years. The librarians perceive that the libraries thus can function as a gateway into the community. In addition there is the subject concerning suggestions regarding purchases by library users, specifically self-published literature that is perceived to be critical of immigration, but also of immigrants in general, which brings the question of professional ethics into action. In general the librarians express reluctance towards acquiring materials that are discriminatory against certain minorities, in which a specific dilemma arises due to the great demand for self-published literature that promotes harsher immigration policies. The democratic ideal which entails that the library is for everyone, but also the professional ethic of being neutral in relation to political and/or ideological issues, puts a greater pressure to not exclude materials that there is a great demand for because it could be perceived as a violation against the principle of providing the necessary means for the free formation of opinions, which in turn is conceived as a prerequisite for freedom of expression. Arguably in the end, this constitutes that the librarians have a harder time motivating exclusion, and therefore they are in a sense prohibited from applying their own professional standards in relation to the acquisition of materials.

Master's thesis

Keywords

Folkbibliotek; folkbibliotekarier; bibliotekslag; demokrati; nyinstitutionell teori; legitimitet; institutionella logiker; neutralitet; new public management; ABM; biblioteks- och informationsvetenskap.

Public libraries; public librarians; library act; democracy; new institutionalism; legitimacy; institutional logics; neutrality; new public management; ALM; library and information studies.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning och problemområde.....	4
1.1 Inledning.....	4
1.2 Syfte och forskningsfrågor	7
1.3 Disposition	7
1.4 Bibliotekslagen.....	8
2. Nyinstitutionell teori	10
2.1 Institution och externa krav	10
2.1.1 Det regulativa systemet.....	11
2.1.2 Det normativa systemet.....	11
2.1.3 Det kultur-kognitiva systemet.....	11
2.3 Legitimitet	12
2.4 Institutionella logiker	13
2.5 Nyinstitutionell teori och bibliotek: tidigare forskning.	15
3. Tidigare forskning.....	18
3.1 Budgetåtstramning och New Public Management.....	18
3.2 Demokrati och legitimitet	20
4. Metodbeskrivning	25
4.1 Kvalitativa intervjuer.....	25
4.2 Urval och genomförande.....	26
4.3 Bearbetning av intervjumaterial.....	27
4.4 Etiska överväganden	28
5. Presentation och analys av intervjumaterial	30
5.1 Del 1: Demokratiuppdraget och bibliotekslagen	30
5.2 Del 2: Dilemman – Fri åsiktsbildning, mångfald och kvalitet.....	38
6. Diskussion	50
7. Reflektion	55
7.1 Vidare forskning.....	55
8. Källförteckning.....	57
9. Bilagor	63
9.1 Intervjuguide	63
9.2 Intervjuförfrågan	64

1. Inledning och problemområde

1.1 Inledning

Folkbiblioteket som plats och symbol förändras i takt med samhället som det verkar inom. I globaliseringens och digitaliseringens kölvatten har folkbibliotekets potential som en öppen mötesplats som stimulerar till samtal och kontakt mellan människor ur olika samhällsgrupper, med inkludering och ett utökat socialt kapital som mål, betraktats inom biblioteks- och informationsvetenskaplig forskning som en allt viktigare beståndsdel i folkbibliotekets demokratiska uppdrag (se Vårheim 2014; Audunson 2005; Aabø, Audunson & Vårheim 2010). De populistiska och högerextrema vindar som sveper över Europa, och som i Sverige främst gestaltas av Sverigedemokraternas valframgångar 2010 och 2014, bidrar till ett oroligt politiskt klimat vars konsekvenser för biblioteken är osäkra. Den nya bibliotekslagen (2013:801) som trädde i kraft 2014 fastställer i §2 att biblioteken ska verka för den demokratiska utvecklingen ”genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”. Bibliotekslagens ändamålsparagraf är dock öppen för tolkning. Ett flertal debatter som förekommit inom bibliotekssektorn och i massmedia under senare år kan sättas i relation till olika tolkningar som gjorts av det demokratiska uppdraget. Ett belysande exempel på den problematik som kan uppstå till följd av olika förståelser av demokratiuppdraget är när Göteborgs stadsbibliotek anmäldes hos Justitieombudsmannen (JO) för diskriminering och inskränkning av yttrandefriheten av en förening efter att biblioteket ställt in föreläsningen ”Invandring och mörkläggning” som skulle äga rum i augusti 2014 i en av de bokningsbara lokalerna (Haidl 2016). I det officiella utlåtande som JO sedan gav fick föreningen medhåll då bibliotekets kulturnämnd upplevdes ha påverkats av en kritisk opinion och därmed inte levt upp till kravet om objektivitet (Ibid.). Den kritiska opinion som JO hänvisar till motsatte sig att Göteborgs stadsbibliotek skulle tillåta en föreläsning om invandring av författaren Karl-Olov Arnstberg vars böcker beskrivits som invandrarfientliga och antisemitiska (Höglund 2014; Edquist 2013). Johanna Hansson, stadsbibliotekarie i Uppsala, lyfter frågan om den fria åsiktsbildningen på folkbiblioteket i en debattartikel i Biblioteksbladet från 2016, där hon menar att det inte finns något självklart svar på hur det demokratiska uppdraget ska hanteras eftersom det dels innebär att biblioteket ska erbjuda bibliotekslåntagare möjligheten att bilda sig en egen uppfattning i svåra frågor, och dels att biblioteket samtidigt ska värna om alla människors lika och okränkbara värde i enlighet med Unescos folkbiblioteksmanifest (Hansson 2016). Hösten 2016 drev biblioteken i Varberg kampanjen ”Bibliotek mot rasism” med föreläsningar, teaterföreställningar och fester i syfte att stå upp för alla människors lika värde och samtidigt motverka den växande högerextrema aktiviteten i området där rasistiska skyltar satts upp i samband med språkkaféer, och där medlemmar ur ett högerextremt parti närvarat vid en föreläsning av en förintelseöverlevare med avsikten att skapa oro (Persson 2016). Kajsa Åberg,

projektsamordnare på Varbergs bibliotek, uttalade i anslutning till kampanjen: ”Bibliotekslagen säger att biblioteken ska arbeta för det demokratiska samhällets utveckling. I det arbetet måste det ingå att verka för ett öppet samhälle, för allas lika värde och mot alla typer av rasism” (Ibid.). Ann Östman, bibliotekskonsulent vid Gävleborgs regionbibliotek, medverkade i en liknande kampanj i Gävleborgs län 2014, och kommenterade det på följande vis:

Det finns en försiktighetstradition som ibland spökar för oss, men jag kan inte tycka annat än att vi måste kunna stå upp för våra styrdokument [...] Principen om människors lika värde är hotad på många håll [...] Det pågår samhällsförändringar som kräver att biblioteken tänker igenom och skärper uppdraget. Vi är en demokratisk utpost. Vi måste stå starka och trygga i vårt uppdrag.

(Ibid.)

Kajsa Åbergs och Ann Östmans tolkning av styrdokumentet inbegriper alltså ett aktivt ställningstagande mot rasism, att öppna upp för samtal och debatt i syfte att belysa högerextremismens utbredning som de anser utgör ett potentiellt hot mot de värden som ska utgöra folkbibliotekets grund. Dyliga kampanjer som ”Bibliotek mot rasism” tycker dock Johanna Hansson är otillfredsställande svar på uppdraget om att värna yttrandefriheten och mångfalden då de egentligen inte bidrar till någonting konstruktivt eftersom bibliotek per automatik blir antirastiska genom att följa bestämmelserna som finns i bibliotekslagen och andra normerande biblioteksdokument (Hansson 2016). Hon menar vidare att bibliotekarier istället behöver upprätthålla en kontinuerlig dialog om hur det demokratifrämjande uppdraget ska förstås inom ramen för folkbibliotekssektorn (Ibid.). Åsikterna om hur det demokratiska uppdraget ska förstås skiljer sig alltså åt och detta blir än mer tydligt när tretton bibliotekschefer 2017 skickade ett brev till styrelsen i intresseföreningen Svensk Biblioteksförning som diskuterat en bojkott av Bokmässan efter att mässan tillåtit tidskriften *Nya Tider* att sätta upp en monter 2016 (Biblioteksbladet 2017); en tidskrift som beskrivits som högerextrem bland annat på grund av kontinuerliga samarbeten med nynazistiska och rasideologiska grupper (Lindkvist 2016). I brevet delar inte bibliotekscheferna Svensk Biblioteksförnings syn på hur det demokratiska uppdraget ska hanteras och menar med stöd i bibliotekslagen att biblioteken ska värna om yttrandefriheten, vilket innefattar att bland annat stimulera till diskussion och även kontroverser, och inte begränsa åsikter genom att försöka skydda låntagare från ett visst innehåll (Biblioteksbladet 2017).

Vidare blev både Botkyrka folkbibliotek och Ekerö folkbibliotek uppmärksammade i februari 2017 för sina motiveringar till att inte köpa in *Massutmaning: ekonomisk politik mot utanförskap och antisocialt beteende* (2017) av Tino Sanandaji – en egenutgiven debattbok som kritiserar den svenska migrationspolitiken (se Lindkvist 2017; Sofroniadou 2017). Skälen för biblioteken baserades huvudsakligen på att boken saknade redaktionell granskning samt lektörsutlåtanden, vilket försvårade en uppskattning av bokens innehållsliga kvalitet (Teodorescu 2017). Ekerö bibliotek hänvisade också till målsättningen om att inte köpa in böcker som ”stöder rasism, uttrycker könsfördomar, manar till förföljelse eller på annat sätt strider mot de mänskliga rättigheterna” (Ibid.), medan Botkyrka biblioteks urvalsgrupp uppfattade titeln som en debattbok baserad på selektivt utvald statistik (Lindkvist 2017). Besluten har sedan mötts av kritik från flera håll, däribland av ledarskribenten Ivar Arpi (2017) på *Svenska Dagbladet* som med hänvisning till bokens höga

försäljningssiffror och långa utlåningsköer menar att biblioteken har gjort bedömningar utan att ha haft en grundlig insyn, och att en ”selektion som nekar bästsäljande böcker utan att ens kunna motivera beslutet styrs av censurtänkande”. Ledarskribenten Alice Teodorescu (2017) på *Göteborgs-Posten* hänvisar också till titelns popularitet och menar att Ekerö bibliotek inte haft tillräckligt med belägg för att avböja inköpet, och menar också att det döljer sig något mer under de angivna skälen. Hon avslutar artikeln med orden: ”Det är beklagligt, biblioteken får inte kidnappas av ideologiska censurivrare” (Teodorescu 2017). I anslutning till uppståndelsen kring de avböjda inköpsförslagen gjordes en JO-anmälan mot Ekerö bibliotek. Chefen för den kommunala kulturförvaltningen i Ekerö negligerade bibliotekspersonalens bedömning två dagar senare genom att fatta beslutet om att köpa in *Massutmaning*, med motiveringen att i avvaktan på lektörsutlåtande och faktagranskning låta den intresserade göra en egen bedömning av innehållet (Sofroniadou 2017).

Genom bibliotekslagens ändamålsparagraf tillskrivs biblioteken ett stort samhällsansvar i det att de ska verka för det demokratiska samhällets utveckling. Hur och på vilka sätt råder det dock oenighet om, vilket de beskrivna biblioteksdebatterna vittnar om. De olika åsikterna om vilka principer som ska gälla för folkbibliotek i relation till det demokratifrämjande uppdraget kan sammanfattas på följande vis: vissa menar att folkbiblioteken stärker människans rätt till valfrihet och autonomi genom att i minsta möjliga utsträckning filtrera bibliotekens bestånd, aktiviteter och tjänster (se Arpi 2017; Teodorescu 2017; Biblioteksbladet 2017) – medan andra anser att folkbiblioteken ska motverka antidemokratiska tendenser i samhället genom aktiva ställningstaganden, i syfte att stärka allas lika demokratiska rättigheter i samhället (se Hansson 2016). Under senare år har de två förståelserna framträtt och stått i motsatsförhållande till varandra i frågor som berör böcker eller aktiviteter med invandringskritiska förtecken. Både inkludering eller exkludering av dylikt innehåll på folkbibliotek har under flera sammanhang föranlett kritik från journalister, politiker och folkbibliotekschefer. Jag menar att kritiken i mångt och mycket handlar om vilken grad av trovärdighet, eller bristande trovärdighet, som folkbibliotekarieryrket tillskrivs. Kravet på att kunna redogöra för valda beslut, samt kunna sammanföra dem med ett genomtänkt syfte, framstår som allt viktigare färdigheter hos folkbibliotekarier. Mot bakgrund av bibliotekslagen samt de yttrandefrihets- och censurdebatter som tecknats ovan blir det relevant att undersöka hur folkbibliotekarier ser på det demokratiska uppdraget, samt huruvida urvalet av medier och aktiviteter kan förankras i ett demokratiskt uppdrag och i så fall på vilket sätt detta görs.

Med denna uppsats vill jag bidra till den forskning inom biblioteks- och informationsvetenskap som undersöker folkbibliotekets demokratiska uppdrag. Genom att uppsatsen tar sin utgångspunkt i ett dagsaktuellt ämne kan resultatet bidra med nya perspektiv som underbygger en djupare förståelse av de externa krav som folkbibliotekarier har att förhålla sig till i en svensk kontext, vilket vidare kan bidra till diskussionen om hur folkbibliotek kan verka för en demokratisk utveckling nu och i framtiden.

1.2 Syfte och forskningsfrågor

Denna uppsats görs med utgångspunkt i det spänningsfält som beskrivits ovan, det vill säga den mellan folkbibliotekets uppdrag om att bidra till fri åsiktsbildning och folkbibliotekariers eventuella motvillighet till att inkludera invandringskritiska titlar i mediebeståndet då det kan uppfattas som oförenligt med det demokratiska uppdraget.

Syftet med uppsatsen är att fördjupa kunskapen om hur folkbibliotekarier ser på folkbibliotekets demokratiska uppdrag och funktion, genom att undersöka om urvalet av medier och aktiviteter med framförallt invandringskritiska inslag kan skapa osäkerhet i relation till det beskrivna demokratiska uppdraget och funktionen, med föresatsen att åskådliggöra de olika externa och interna krav som folkbibliotekarier har att förhålla sig till och som antingen förtydligar eller skymmer kriterierna för vad som är legitimt handlande inom ramen för folkbiblioteket som institution med specifikt fokus på det demokratiska uppdraget.

För att uppnå syftet ställer jag följande frågor:

1. Vad beskriver folkbibliotekarier i Skåne som demokratifrämjande arbete på folkbiblioteken där de jobbar? Hur kan deras beskrivningar förankras i bibliotekslagen?
2. Vilka eventuella möjligheter och begränsningar upplever dessa folkbibliotekarier på sina arbetsplatser i relation till att främja den demokratiska utvecklingen i samhället och mer specifikt i kommunen?
3. Förekommer det situationer vid urval av medier och aktiviteter där dessa folkbibliotekarier blir osäkra kring vad som är legitima beslut inom ramen för folkbibliotekets demokratiska uppdrag och funktion?

1.3 Disposition

Detta är en uppsats som har semistrukturerad intervju som metod för att undersöka frågeställningarna. Framställningens upplägg presenteras nedan.

I avsnitt 1.1 har jag presenterat ett problemområde som är centralt för uppsatsen, och vidare motiverat syftesformuleringen och de forskningsfrågor som presenterats i avsnitt 1.2. Avsnitt 1.4 ger en sammanfattande bakgrundsbeskrivning till vad som föranledde den nya bibliotekslagens tillkomst och en kort redogörelse av paragrafer som är relevanta för folkbibliotek.

I kapitel 2 presenterar jag nyinstitutionell teori som utgör grunden för min analys. Kapitlet inbegriper framförallt en redogörelse för två centrala begrepp, *legitimitet* och *institutionella logiker*, som har haft betydande inverkan på hur jag har förhållit mig till intervjumaterialet. Sedan redogör jag för tidigare forskning som har applicerat nyinstitutionell teori i relation till folkbiblioteket. I kapitel 3 analyserar jag tidigare forskning i ljuset av det teoretiska perspektiv som presenterats i kapitel 2. 3.1 berör hur politiska och ekonomiska krafter har påverkat folkbiblioteksverksamheten på ett

generellt plan. I 3.2 redogör jag för några konfliktpunkter som beskrivits i relation till folkbibliotekets demokratiska uppdrag samt dess institutionella legitimitet. I kapitel 4 motiverar jag den semistrukturerade intervjun som metodval, samt redogör för genomförandet, analysprocessen och de etiska överväganden som gjorts i relation till materialinhämtningen samt den efterkommande bearbetningen av materialet. Kapitel 5 utgör en inledande beskrivning av hur jag har valt att presentera mitt material. I 5.1 redogör jag för informanternas beskrivningar av hur de verkar för ett demokratiskt samhälle och hur de förhåller sig till bibliotekslagen, samt hur deras svar kan förstås utifrån tre former av legitimitetstyper och en instrumentell logik. Avsnitt 5.2 undersöker vilka konfliktpunkter som uppstår framförallt vid exkludering eller inkludering av medier med invandringskritiska förtecken. I kapitel 6 sammanfattar jag min analys samt återknyter det till tidigare forskningslitteratur med avsikten att besvara forskningsfrågorna. I kapitel 7 redogör jag för reflektioner kring metod och teori, samt förslag på vidare forskning i avsnitt 7.1.

1.4 Bibliotekslagen

I Förenta Nationernas (FN) allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som författades 1948 står det i artikel 19: ”Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser” (FN 2006, s. 6). Artikeln författades i samband med att FN-organet Unesco (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) tillsammans med den internationella organisationen IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) utvecklade IFLA:s och Unescos internationella folkbiblioteksmanifest 1949, i syfte att uppmåna medlemsländerna att erbjuda sina medborgare fri tillgång till information och kunskap genom byggandet av allmänna bibliotek (Svensk biblioteksforening 2014, s. 3). I IFLA:s och Unescos internationella folkbiblioteksmanifest står det: ”Frihet, välfärd, samhällelig och personlig utveckling är grundläggande mänskliga värden, som bara kan uppnås genom att medborgarna är välinformerade och ges möjligheten att utöva sina demokratiska rättigheter och spela en aktiv roll i samhällslivet” (IFLA/Unesco 2014, s. 11). Folkbiblioteket blir i denna mening en resurs och ett verktyg för att realisera målet om en välfungerande demokrati. En förutsättning för att detta ska kunna uppnås är att bibliotekets samlingar och tjänster inte blir föremål för någon form av politisk, religiös eller ideologisk censur (IFLA/Unesco 2014, s. 12). Här befästs betydelsen av att folkbiblioteket intar en neutral och objektiv position gentemot yttre krafter i samhället och inte låter sig påverkas av politiska eller ideologiska strömningar. De principer som kommer till uttryck i IFLA:s och Unescos folkbiblioteksmanifest har på förslag av flera remissinstanser som Statens Kulturråd och Svensk Biblioteksforening fungerat som en utgångspunkt för formuleringen av bibliotekslagens (2013:801) ändamålsparagraf, med avsikt att understryka det allmänna biblioteksväsendets betydelse för det demokratiska samhället, vilket går att läsa i regeringens proposition till den nya bibliotekslagen (Prop.2012/13:147, s. 11). Den nya bibliotekslagens trädde i kraft 2014 och ersatte därmed den gamla som författades 1996 (1996:1596), och är liksom den förra en ramlag som anger principer och riktlinjer för det allmänna biblioteksväsendet (Prop. 2012/13:147, s. 7). En central orsak till att den första bibliotekslagen författades, menar Åse Hedemark och Lisa Börjesson (2014), var för att folkbibliotek i början av 90-talet övervägde att

införa låntagaravgifter till följd av budgetåtstramningar i verksamheten (s. 94). Frågan blev kritiserad av debattörer och politiker eftersom det ansågs bryta mot den demokratiska tanken om en jämlik och fri tillgång till bibliotekens resurser (Hedemark & Börjesson 2014, Ibid.). Den nuvarande bibliotekslagen, liksom den förra, fastställer därmed att alla kommuner ska ha ett folkbibliotek och att det inte ska tas avgifter för utlån av medier, dock med rätten att ta ut förseningsavgifter eller avgifter för andra tjänster såsom kopiering (§9).

Den nya bibliotekslagen författades eftersom biblioteksväsendet ansågs ha genomgått betydliga förändringar till följd av teknikutvecklingen, förändrade medievanor, i sätten att distribuera kultur- och informationsmedier, men också för att det behövdes förtydligande paragrafer om samordning och uppföljning inom biblioteksväsendet (Prop.2012/13:147, s. 8).

Den nya bibliotekslagen fastställer att kommunen ansvarar för folkbiblioteket (§3), och att varje kommun ska anta en biblioteksplan för sina biblioteksverksamheter (§17). Biblioteksplaner kan betecknas som ett lokalt styrdokument, vilket Hedemark och Börjesson beskriver på följande vis: ”*Styrdokument* är ett deskriptivt, samlande begrepp som avser alla de texter som reglerar en verksamhet som ett folkbibliotek” (2014, s. 98). Styrdokument kan således innefatta lokala dokument som medieplaner och policydokument, men även nationella som bibliotekslagen. Biblioteksplaner anger verksamhetsmål under en viss tidsperiod samt kommande uppföljningar av målen (Hedemark & Börjesson 2014), vilket kommunen gör tillsammans med den statliga myndighet som regeringen beslutar ska ha en nationell överblick över det allmänna biblioteksväsendet (§18).

Bibliotekslagen fastställer också prioriterade grupper: personer med funktionsnedsättning (§4), nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska (§5), och mer specifikt för folkbibliotek är §8, där det fastställs att folkbiblioteket ska ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar. Avsikten med denna korta redogörelse för utvalda paragrafer i bibliotekslagen är att teckna en generell bild av lagtextens relevans för folkbibliotek i Sverige, men också för att begrepp som styrdokument och prioriterade grupper och/eller målgrupper förekommer i analys- och resultatdelen (kapitel 5).

2. Nyinstitutionell teori

Som teoretiskt ramverk har jag valt nyinstitutionell teori. Teorin erbjuder analytiska verktyg varmed det går att underbygga en förståelse för hur folkbibliotekarier kan se på det demokratiska uppdraget och hur de legitimerar urvalet av medier och aktiviteter, men framförallt för att förklara eventuell osäkerhet som uppstår i samband med olika externa förväntningar och krav.

2.1 Institution och externa krav

Nyinstitutionell teori härrör ursprungligen från organisationsteori, vars huvudsakliga syfte är att försöka förklara och förstå hur organisationer fungerar (Hatch 2000). Det saknas dock en enhetlig definition av begreppet *institution* (Eriksson-Zetterquist, Kalling & Styhre 2015, s. 287), vilket har sin delvisa förklaring i att nyinstitutionell teori har ett brett användningsområde och ett teoretiskt fundament som utvecklats inom flera vetenskapliga discipliner (Hatch 2000; Scott 2014). Inom sociologi beskrivs begreppet institution huvudsakligen som organiserade och etablerade sätt att handla, och dessa handlingar betraktas vidare som de regler ett samhälle har att förhålla sig till (Eriksson-Zetterquist, Kalling & Styhre 2015, s. 287). När vissa handlingar upprepas blir de så småningom *institutionaliserade* (Hatch 2000, s. 106). Vad som föranleder att vissa handlingar upprepas och att vissa organisationer börjar likna varandra till formen kan förstås genom att titta på vilka externa krav som de behöver förhålla sig till (Ibid.) Inom nyinstitutionell forskning fästs stor vikt vid begreppet *organisationsfält*, vilket exempelvis betyder att företag som är hemmahörande i samma bransch upplever liknande externa krav, samtidigt som de utsätter varandra för en ömsesidig påverkan, vilket i förlängningen möjliggör att vissa handlingsmönster produceras och reproduceras (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 73), och därmed blir institutionaliserade.

Uppfattningen om hur de externa kraven, som sedan definierar reglerna för organisationer och individers handlingar, manifesterar sig för en organisation och människorna som utgör den skiljer sig åt inom olika forskningsdiscipliner. W. Richard Scotts (2014) definition av institutioner sammanför tre olika synsätt som varit dominerande inom samhällsvetenskaplig forskning: ”Institutions comprise regulative, normative, and cultural-cognitive elements that, together with associated activities and resources, provide stability and meaning to social life” (s. 56). De tre synsätt på externa krav som Scott beskriver är: *the regulative systems* (det regulativa systemet, *min översättning*), *the normative systems* (det normativa systemet, *min översättning*) och *the cultural-cognitive systems* (det kultur-kognitiva systemet, *min översättning*) (2014, s. 55-70). Ett perspektiv som kombinerar samtliga system kan

med fördel användas för att förklara hur människors handlingsmöjligheter bildas, upprätthålls eller förändras inom ramen för en institutionell miljö (Scott 2014, s. 56).

2.1.1 Det regulativa systemet

Forskare som applicerar det regulativa systemet menar att institutioner avgränsar och kontrollerar mänskligt handlande via tvingande mekanismer såsom lagar, regler och sanktioner (Scott 2014, s. 59-61). Bibliotekslagen anger exempelvis vilka principer och prioriteringar som skall gälla för samtliga skattefinansierade bibliotek. För folkbibliotekarier manifesteras detta mer konkret via kommunalt anpassade styrdokument som biblioteksplaner (Hedemark & Börjesson 2014). I det regulativa synsättet är handlingar ändamålsenliga och styrs av en instrumentell logik (Scott 2014, s. 60). Handlingar upprepas alltså på grund av det finns ”regler eller lagar som tillser att de återkommer eller upprepas (juridiskt och politiskt inflytande)” (Hatch 2000, s. 106).

2.1.2 Det normativa systemet

Inom det normativa synsättet uppstår institutionella regler utifrån sociala normer och värden. Värden definierar vilka mål som är önskvärda, medan normer definierar vad som är legitima handlingssätt för att uppnå dem (Scott 2014, s. 64).

James G. March och Johan P. Olsen (1989) skriver:

The rules may be imposed and enforced by direct coercion and political or organizational authority, or they may be part of a code of appropriate behavior that is learned and internalized through socialization or education (s. 22).

Istället för ett formellt regelverk som basis för handling i olika situationer, blir de plikter som medföljer den sociala roll som den enskilda individen identifierar sig med av stor betydelse (March & Olsen 1989, s. 161). Med rollen medföljer vissa skyldigheter, eller behov av att motsvara vissa förväntningar som tillfaller rollen, som sedermera utgör kriterierna för vad som är lämpligt eller legitimt beteende (Ibid.) Enligt Paul J. Dimaggio och Walter W. Powell uppstår institutionella normer i samband med ett organisationsfälts professionalisering; genom formella utbildningar och bildandet av professionella nätverk mellan organisationer uppstår en yrkeskår med avgränsade och tydliga kännetecken (1991a, s. 71f).

2.1.3 Det kultur-kognitiva systemet

Forskare som tillhör den kultur-kognitiva riktningen betonar kulturella föreställningar som primära för meningsskapande aktiviteter, och att handling inom en institutionell kontext följaktligen baseras på kulturellt betingade övertygelser om vad som är önskvärt eller korrekt beteende (Scott 2014, s. 67). Scott citerar Roy G. D’Andrade (1984): ”In the cognitive paradigm, what a creature does is, in large part, a function of the creature’s internal representation of its environment” (Ibid.). Dimaggio och Powell menar att institutionella strukturer reproduceras eftersom individer inte kan föreställa sig några andra mer lämpliga alternativ, samtidigt som individen upptäcker och formar sina preferenser utifrån de institutionella ramar som hen verkar inom (1991b, s. 10f.) Rättfärdigandet av handlingssätt baseras på underliggande, kulturella och ortodoxa idéer om vad som är korrekt beteende, och etablerade rutiner och handlingsmönster tas för givna (Scott 2014, s. 68).

Huruvida handlingar inom det kultur-kognitiva synsättet tas för givna av omgivningen eller individer inom organisationer är något oklart enligt mig. Sociala normer och värden understryks som viktiga faktorer inom både det normativa systemet och det kultur-kognitiva systemet. I min applicering av det normativa systemet utgår bibliotekarier från yrkesetiska professionsnormer, medan det kultur-kognitiva inbegriper sociala värden och normer som finns i omgivningen (samhället), men som också oundvikligen påverkar folkbibliotekariers sociala identitet, fast mer på ett omedvetet plan. Det kan förstås som att det sker en växelverkan mellan professionsnormen och de sociala värden och normer som existerar i samhället eller mer specifikt kommunen, det vill säga det sociala system som folkbiblioteket är en del av. Det är dock inte helt lätt att skilja mellan det normativa systemet och det kultur-kognitiva systemet.

2.3 Legitimitet

I nyinstitutionell teori är begreppet *legitimitet* viktigt vid analys av relationen mellan organisationer och deras omgivningar (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 103). John Dowling och Jeffrey Pfeffer (1975) menar att legitimitet bildas och upprätthålls när en organisations aktiviteter och de sociala värden som associeras med dem är i överensstämmelse med de normativa värden som finns i omgivningen eller det sociala system som organisationen är en del av (s. 122). Dowling och Pfeffer refererar till Talcott Parsons (1960) som menar att eftersom organisationer tilldelas resurser som hade kunnat fördelas på andra sätt, måste organisationernas utnyttjande av resurserna vara i överensstämmelse med vad som anses vara accepterat och legitimt inom det större sociala systemet (1975, s. 123). Vidare menar Dowling och Pfeffer att organisationer som är mer synliga, samt mer beroende av politiskt och socialt stöd, i högre grad kommer att ägna sig åt legitimerande beteende (1975, s. 133). Eriksson-Zetterquist (2009) skriver:

I sökandet efter legitimitet kommer även organisationer att förändras, då de anpassar sig till de förändrade normerna i samhället. Således begränsas organisationers handlingar av deras behov av legitimitet i relation till samtida sociala normer (s. 104).

Hur organisationer uppnår legitimitet inom de tre synsätten som beskrivits av Scott kan sammanfattas på följande vis; inom det regulativa synsättet är en organisations handlingar legitima om de är juridiskt sanktionerade, inom det normativa systemet är handlingar legitima om de överensstämmer med de rådande normerna för den sociala identiteten (professionen), och inom det kultur-kognitiva är organisatoriska handlingar legitima om de är begripliga och förutsägbara (2014, s. 60).

Mark S. Suchmans (1995) definition av de tre huvudsakliga formerna för legitimitet kan liknas vid Scotts (2014), dock är Suchmans indelning något annorlunda formulerad. De tre olika formerna för organisatorisk legitimitet beskriver Suchman som *pragmatic* (pragmatisk, *min översättning*), *moral* (moralisk, *min översättning*) och *cognitive* (kognitiv, *min översättning*) (1995, s. 573-584). Pragmatisk legitimitet utgår huvudsakligen utifrån ett instrumentellt förfaringsätt där organisationer agerar utifrån vad de tror är i sina närmaste åhörars egenintresse, vilket inbegriper kontinuerlig kommunikation mellan organisationen och åhörarna. Detta kan alltså inbegripa ett utbyte med de som organisationen är i ett beroendeförhållande till i en

ekonomisk, politisk eller social bemärkelse. De mest relevanta åhörarna betraktas sedermera som organisationens väljarskara (Suchman 1995, s. 578.) Moralisk legitimitet speglar ett normativt godkännande av organisationen och dess aktiviteter: "[...]it rests not on judgments about whether a given activity benefits the evaluator, but rather on judgments about whether the activity is 'the right thing to do'" (Ibid., s. 579). Kognitiv legitimitet baseras på vad som antingen är begripligt eller som tas för givet i den kulturella kontext som en organisation verkar inom, med följderna att aktiviteter varken evalueras utefter normativa standarder eller vad som är i en väljarskaras intresse. Kognitiv legitimitet visas istället genom en acceptans av organisationens aktiviteter som antingen nödvändiga eller oundvikliga (Ibid., s. 582). Suchman menar att de tre formerna för organisatorisk legitimitet oftast samexisterar i olika grad (Ibid., s. 585).

I min applicering av begreppen i relation till denna studie förstår jag det som att folkbibliotek upprätthåller legitimitet genom att agera i enlighet med vad som är i huvudmannens/kommunens eller biblioteksanvändares egenintresse (pragmatisk legitimitet), utefter organisationsfältets normer, d.v.s. bibliotekarieprofessionen (moralisk legitimitet), eller genom att agera utifrån vad som är förväntat av ett folkbibliotek och luta sig mot folkbibliotekets status som en oumbärlig institution i samhället (kognitiv legitimitet).

2.4 Institutionella logiker

Individer inom en organisation har inte alltid formella riktlinjer som stakar ut vilka handlingar som är korrekta i en given situation. Lokala styrdokument kan exempelvis referera till bibliotekslagens paragrafer och folkbibliotek kan formulera verksamhetsplaner utifrån det. Verksamhetsplaner kan sedan fungera som utsatta mål för folkbibliotekarier. De kan dock vara svåra att ha som vägledning vid praktiska situationer och kan ofta inte förklara varför vissa rutiner eller handlingsmönster uppstår. Forskare inom nyinstitutionell teori menar att det istället finns en särskild *institutionell logik* eller flera *institutionella logiker* som är styrande för individuellt beteende inom ett organisationsfält.

Institutionella logiker introducerades inom nyinstitutionell teori för att beskriva de motstridiga praktiker och övertygelser som präglade moderna västerländska institutioner (Thornton & Ocasio 2008, s. 101).

Roy Suddaby och Royston Greenwood (2005) beskriver hur legitimitet förstås via de institutionella logiker som råder:

[...] they encode the criteria of legitimacy by which role identities, strategic behaviors, organizational forms, and relationships between organizations are constructed and sustained [...] Logics enable actors to make sense of their ambiguous world by prescribing and proscribing actions. Actions reenact institutional logics, making them durable (s. 38).

Roger Friedland och Robert A. Alford (1991) beskriver det som att varje institution har en central logik som vägleder dess organiserande principer (s. 248), och Patricia H. Thornton och William Ocasio (2008) menar vidare att logikerna förser individer med vokabulärer för att formulera motiv och utveckla identiteter (s.101). Institutioner består tillika av kollektiva identiteter med säregna logiker, där en kollektiv identitet

kan utgöras av en profession, organisation eller en hel population (Thornton & Ocasio 2008, s. 111). Robert Jackall (1988) menar i sin studie om företagsledare att även om individer är delaktiga i utformningen av en institutionell logik, upplevs den samtidigt som en objektiv uppsättning normer (s.122). Vidare framhåller Jackall att en institutionell logik är hur en viss social miljö fungerar (1988, Ibid.).

March och Olsen (1989) beskriver det som att det inom varje given situation inom organisationer finns en rad alternativa handlingsmöjligheter, men att regler i form av normativa föreställningar om vad som är lämpligt beteende i relation till den egna sociala roll man identifierar sig med blir en styrande faktor, istället för en rationell slutledning om vilken handling i situationen som ger godast utkomst (s. 160f). Handling baseras därmed på vad som blir norm inom ramen för den egna institutionella miljö man verkar inom. March och Olsen benämner det som *the logic of appropriateness* (lämplighetslogiken, *min översättning*) (1989, s. 23). Hur reglerna ges till känna kan ske, som nämnts tidigare, genom socialisation inom organisationen samt via formell utbildning (March & Olsen 1989, s. 22).

Vidare menar March och Olsen att det i varje situation kan finnas flera möjliga handlingar som är normativt accepterade, men att individer sällan överväger de olika alternativen utan väljer det som är familjärt, d.v.s. det som gjordes senast eftersom det är färskt i minnet (Ibid., s. 25). På så sätt upprepas samma handlingar och utvecklas till rutiner. Fördelen med rutiner är att de avvärjer konflikter, skänker en känsla av mening och utstakar möjliga handlingsalternativ som mildrar ambivalensen när de formella strukturerna för handling upplevs som för vida (Ibid., s. 24).

Enligt March och Olsens lämplighetslogik handlar individer utefter följande modell:

1. What kind of a situation is this?
2. Who am I?
3. How appropriate are different actions for me in this situation?
4. Do what is most appropriate. (Ibid., s. 23).

Vad som orsakar osäkerhet hos organisationer och individer kring vad som är legitimt beteende kan förklaras med hjälp av att flera institutionella logiker från olika organisationsfält börjar konkurrera, vilket kan förekomma när organisationsstrukturer genomgår förändringar till följd av att nya idéer och praktiker introduceras (Scott 2014, s. 91). Ett exempel på detta kan vara att nya aktörer vill introducera kommersiella marknadslogiker inom offentlig sektor med föresatsen att effektivisera den samt utöka dess redovisningsansvar (Ibid.). Suddaby och Greenwood (2005) undersöker hur retoriska konflikter uppstod när en advokatfirma köptes upp av en bokföringsfirma, där de olika professionella logikerna förhindrade en konsensus kring vilka nya organisationsformer och arbetssätt som var legitima (s. 35-67). När en institutionell logik förändras, förändras följaktligen kriterierna för vad som är legitimt (Suddaby & Greenwood 2005, s. 36). En central logik inom ett organisationsfält medför ofta stabilitet, men olika logiker kan också samexistera under en viss tid, tills den nya succesivt ersätter den gamla (Eriksson-Zetterquist 2009, s. 102.). Eriksson-Zetterquist hänvisar till en studie av Thornton och Ocasio (1999) om amerikansk förlagsindustri för högskolelitteratur, där en professionell logik representerad av förläggare först styrde branschen, för att sedan i samband med strukturella förändringar inom organisationsfältet ersättas av en marknadslogik med kapitalistiska ideal (Ibid.).

Vidare framhåller Eriksson-Zetterquist att bristande legitimitet är lättare att se hos organisationer då de kommer ”att bli utsatta för attacker och kommentarer” (2009, s. 105).

Biblioteksdebatterna som skisserats i uppsatsens inledande avsnitt (1.1) indikerar att det finns sprickor i folkbibliotekets institutionella legitimitet, då olika organisationers omdömesförmågor och handlingsätt ifrågasatts. Det blir därmed relevant att undersöka hur folkbibliotekarier upplever sina handlingsmöjligheter i relation till det demokratiska uppdrag som så livligt debatterats i förhållande till bibliotekslagen, och samtidigt försöka skönja om eventuell osäkerhet vid urval av medier och aktiviteter kan förklaras av att det finns flera olika logiker som konkurrerar.

2.5 Nyinstitutionell teori och bibliotek: tidigare forskning.

I följande avsnitt redogör jag för hur några forskare inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet har använt nyinstitutionell teori, där institutionella logiker och legitimitet utgör centrala begrepp.

Nanna Kann-Christensen har i flera undersökningar använt sig av nyinstitutionell teori för att beskriva de förändringsprocesser som förekommer inom folkbibliotekssektorn. I artikeln *Institutionelle logikker i biblioteksvæsenet og dets omverden: NPM vs. Bibliotekarisk praksis* (2009a) redogör Kann-Christensen för hur begreppet *institutionella logiker* kan fungera belysande inom ramen för biblioteksforskning. I artikeln undersöker Kann-Christensen hur bibliotekarier förhåller sig till de reformer av biblioteksverksamheten som kommit till följd av att den offentliga sektorn i Danmark sedan två decennier tillbaka tillägnat sig en förvaltningsprincip vid namn *New Public Management* (NPM). NPM kan karakteriseras som en samlingsbeteckning för en rad initiativ som härrör från nyliberala tankegångar, där målet är att effektivisera den offentliga sektorn med hjälp av metoder och idéer hämtade från den privata sektorn (Kann-Christensen 2009a, s. 17). Kann-Christensen beskriver det som att folkbibliotek ingår kontrakt med kommuner om mål och servicenivåer i syfte att skräddarsy organisationer utefter omvärldens krav om effektivitet och anpassningsförmåga (Ibid.). NPM-logiken medför bland annat en mer användaranpassad verksamhet med efterfrågan som en styrande faktor, där en konsekvens blir att flexibilitet och omställningsförmåga lyfts fram som allt viktigare färdigheter. Kann-Christensen menar att denna rationalitet mötts av motstånd på olika sätt av de folkbibliotekarier som hon har intervjuat, och att det kan bero på att de följer en annan logik med rötter i en professionsidentitet (bibliotekaridentitet) (Ibid., s. 17-28). Här blir det tal om två institutionella logiker som konkurrerar; en bibliotekarielogik gentemot en NPM-logik (Ibid., s. 19f). I sin avhandling *Forestillinger om forandringer – Organisatoriske forandringer i to danske folkebiblioteker* redogör hon för detta mer ingående, i det att hon undersöker framställda argument för, samt det uttryckta motståndet mot, planerade organisatoriska förändringar hos bibliotekspersonalen vid två danska folkbibliotek; ett i Århus och ett i Tornby (Kann-Christensen 2009b). Kann-Christensen menar att kopplingen mellan formella mål och de konkreta medel som krävs för att uppnå dem ofta är väldigt vag inom folkbibliotekssektorn, och att bibliotekspersonal följaktligen har svårt att via rationella analyser förstå hur de ska uppnå de önskvärda resultaten (Ibid., s. 31). Skälen för beslut och handlingar kan istället betraktas som styrda av

alternativa logiker. Som referenspunkt använder hon March och Olsens lämplighetslogik, som Kann-Christensen översätter till ”det passendes logik”, för att förstå organisatoriskt handlande, det vill säga att bibliotekspersonal utgår från normativa värden om vad som är lämpligt (Ibid.). Härmed betraktar hon informanternas olika grader av acceptans samt motstånd gentemot de nya organisationsreformerna och de förändrande bibliotekspraktikerna som en konsekvens av att olika logiker konkurrerar, där de externa besluten om reformer är en konsekvens av en NPM-logik, och att den följaktligen går i clinch med bibliotekariepersonalens bibliotekarielogik med alla dess konventioner och normer (Ibid., s. 83ff). Var den generella brytningspunkten går att återfinna beskriver Kann-Christensen tillsammans med Gitte Balling (2011) i en studie om folkbibliotekarier som bedriver litteraturfrämjande aktiviteter på folkbibliotek: ”NPM has a more quantitative perspective on the library service whereas librarians have a more qualitative approach to materials and users” (s. 111). I intervjustudien vill författarna se om en NPM-logik är kompatibel med en bibliotekarie-logik, och kommer fram till slutsatsen att de på många sätt delar vissa mål; att marknadsföring och synlighet är önskvärda resultat, samt att litteraturfrämjande praktiker ska vara mer användaranpassade i det att de utgår från användarnas preferenser (Kann-Christensen & Balling 2011, s. 116). Allt som allt identifierade Kann-Christensen och Balling en viss aversion hos bibliotekarier att göra kvalitetsbedömningar, med den uttryckta inställningen att litteraturfrämjande aktiviteter var till för alla och kunde inbegripa vilken litteratur som helst, och att det därmed var ett uttryck för en anti-auktoritativ och anti-elitisk hållning. Dock menar Kann-Christensen och Balling att bibliotekarier kanske gör professionen en otjänst genom att inte göra bruk av sin professionella kunskap om litteratur (Ibid., s. 116).

Ragnar Audunson (1996) undersöker förändringsprocesser hos folkbibliotek som är hemmahörande i tre europeiska storstäder: Oslo (Deichmanske bibliotek), Göteborg (huvudbibliotek och filialer), och Budapest (huvudbibliotek och filialer) i sin avhandling *Change processes in public libraries: A comparative project within an institutionalist perspective*. Audunson undersöker i likhet med Kann-Christensen (2009a, 2009b) hur bibliotekspersonalen förhåller sig till förändringar som är grundade i idéer från den privata sektorn (1996, s. 48f). Audunson gör undersökningen mot bakgrund av folkbibliotekets historiska kontext, och menar att folkbibliotek och dess folkbibliotekarier sedan 1930-talet har motiverat finansieringen av deras organisationer genom att åberopa ett ideologiskt syfte med verksamheten, i det att de har varit viktiga hörnstenar i en välfungerande demokrati genom att förse människor med bildning och kunskap, och därmed bidragit till ett öppet och upplyst samhälle (Ibid., s. 34ff). Audunson argumenterar för att eftersom folkbibliotekarier inte arbetat mot instrumentella mål som går att redovisa i kvantitativa rapporter, utan mer drivits av ideologiska och humanistiska skäl, kan de nya praktikerna mötas av motstånd från bibliotekarier som har svårt att identifiera sig med det nya sättet att arbeta (Ibid., s. 11). Skiftet från en värdebaserad legitimitet till en mer instrumentell legitimitet föranleder Audunson att ställa frågan:

Should libraries stick to its traditional political legitimacy based upon promoting enlightenment and free and equal access to the sources of culture, knowledge and information, or should they base their legitimacy on delivering services according to market demands? (Ibid., s. 51).

Audunson kommer fram till slutsatsen att de förändringsprocesser som förekommer på samtliga bibliotek främst är resultatet av externa faktorer som ekonomisk och politisk turbulens, och att professionsfältets normer och principer försvagats som konsekvens och följaktligen blivit mer mottagliga för förändring (Ibid., s. 183). Dock har fältets professionella normer betydelse i en språklig bemärkelse; informanterna medverkar till att retoriskt forma förändringsprocesserna på ett sätt som gör det förenligt med fältets normer (Ibid., s. 184). Både biblioteken i Budapest och Göteborg accepterar exempelvis glidningen från principen om att alla bibliotekstjänster ska vara kostnadsfria eftersom avgifter i mindre skala kan bidra till en förstärkning av bibliotekets kärnverksamhet (Ibid.).

Joacim Hansson (1998) har applicerat ett nyinstitutionellt perspektiv i sin licentiatavhandling *Om folkbibliotekens ideologiska identitet: En diskursstudie*, med avsikten att undersöka huruvida det finns en viss underliggande ideologi hos de olika aktörer som pådrev folkbibliotekets utveckling i Sverige under tidigt 1900-tal. Hansson kopplar framväxten av folkbibliotek till det utbildningsbehov som uppstod i samband med att en större del av den svenska befolkningen fick delta i politiska beslutsprocesser på en nationell och lokal nivå (1998, s. 138). Hansson menar att diskurserna som omgärdar folkbiblioteket huvudsakligen kan betraktas som uttryck för en konservativ grundsyn, då folkbibliotekets uppdrag främst består i att ”fostra” och ’dana’ dugliga medborgare, dvs medborgare som idag kanske skulle betecknas med en modeterm som ’socialt intelligenta’ (Ibid., s. 131). Retoriken om folkbibliotekets neutrala och avpolitiserade samlingar, som också beskrivs som en förutsättning för dess demokratifrämjande kapacitet, spårar Hansson till en maktelits strävan om att bevara vissa sociala normer och värden i den nya samhällsordningen (Ibid.). Legitimitet hämtas alltså från en ”idealistisk tro på bestående [...] värden som är värda att försvara och ta med sig in i det nya samhället som folkbiblioteken bidrar till att forma” (Ibid., s. 138). I den bemärkelsen tillskrivs folkbiblioteket huvudsakligen en kontrollerande funktion som syftar till att dels främja det nya demokratiska system som tog form under sekelskiftet i Sverige, men också se till att utvecklingen skedde under stabila former (Ibid., s. 139).

3. Tidigare forskning

Detta kapitel är en presentation av olika undersökningar inom biblioteks- och informationsvetenskap som fungerar belysande i relation till uppsatsämnet. Presentationen görs i ljuset av den teori som presenterats i kapitel 2. Kapitel 3.1 redogör för hur ekonomiska och politiska krafter har påverkat folkbiblioteksområdet på ett generellt plan. Mot bakgrund av detta redogör kapitel 3.2 för några undersökningar med fokus på vad som är legitima praktiker inom ramen för folkbiblioteket, och vidare hur det som institution kan bidra till demokratisk utveckling i ett förändrat samhällsklimat.

3.1 Budgettätstramning och New Public Management

Anders Frenander (2012) beskriver i sin historiska redogörelse för statens förhållande till folkbiblioteken 1912-2012 hur ekonomiska kriser och växande sociala klyftor under 70- och 80-talet föranledde en politisk omorientering mot en mer nyliberal politik i västvärlden som bland annat sökte att minimera statens reglering av den ekonomiska marknaden (s. 20f). Vid Socialdemokraternas tillträde i regeringen 1982 påbörjades en strategi för att hantera budgetunderskotten som innebar avregleringar, privatiseringar och marknadslösningar, vilket är en utveckling som fortgått i stort sett obehindrat (Frenander 2012, s. 60). Hedemark och Börjesson (2014) beskriver det som att många folkbibliotek förlänades mindre resurser till följd av de kommunala budgettätstramningarna, och att de samtidigt behövde förhålla sig till en kulturpolitik som började bli alltmer instrumentell i sin behandling av kulturverksamheter (s. 94, 99).

I samband med högervågans framfart blev förvaltningsprincipen *New Public Management* (NPM), som redan nämnts i avsnitt 2.5, under 80- och 90-talet introducerad som en alternativ styrningsform för offentliga verksamheter (Frenander 2012, s. 71f). Hanna Carlsson (2013) menar att NPM infördes som ett svar på kritiken om att den offentliga sektorn var alltför omfattande, byråkratisk, och oflexibel (s. 47). Frenander skriver att NPM-principen går ut på att ”offentlig förvaltning i högre grad ska efterlikna den privata marknadens sätt att fungera” (2012, s. 71). Förvaltningsprincipen förespråkar följaktligen målstyrning, till skillnad från den tidigare regelstyrningen, och har större fokus på resultat som är kvantitativt mätbara (Hedemark & Börjesson 2014, s. 100). För folkbibliotekssektorn har detta inneburit ett större krav på att kunna uppvisa höga besökstal och utlåningsfrekvenser (Ibid.). Genom att betona betydelsen av mätbara resultat kan förvaltningsprincipen jämföras med en marknadsekonomisk logik, då syftet med dylika kontrollmekanismer är att ge ekonomiska investeringar högsta möjliga ”avkastning” (Carlsson 2013, s. 47).

Kann-Christensen och Balling (2011) menar att när utlåningssiffror, fysiska besök samt antal besök på bibliotekshemsidan blir kriterierna för en biblioteksverksamhets prestationsförmåga blir det rimligt att biblioteksanvändare alltmer börjar betraktas som kunder, och att kundnöjdhet följaktligen blir ett allt viktigare mål (s. 109). I deras redan nämnda studie (avsnitt 2.5) om folkbibliotekarier som bedriver litteraturfrämjande aktiviteter ringar de in uttalanden som indikerar att målet om kundnöjdhet i form av kvantitativa utvärderingar påverkar kriterierna för vad som är kvalitet, i det att bibliotekarierna å ena sidan evaluerar aktiviteterna utifrån antalet besöksantal, och å andra sidan hur väl de har lyckat synliggöra evenemanget inom kommunen, med det underliggande målet om att locka fler besökare, vilket i slutändan tillfredsställer politiker (Kann-Christensen & Balling 2011, Ibid.)

Arthur W. Hafner och Jennifer Sterling-Folker beskriver i essän *Democratic Ideals and the American Public Library* (1993) om hur kommunala budgetunderskott samt kontinuerligt minskande utlån och besök drivit folkbibliotekssektorn att i högre utsträckning fokusera på underhållning och populärkultur, med den underliggande logiken att ju fler som använder biblioteket, desto angelägnare blir det för politiker och allmänheten att tillförsäkra dem skattemedel (s. 20-24). Som konsekvens kan utbudet bli strömlinjeformat menar Hafner och Sterling-Folker, och beskriver utvecklingen som ett potentiellt hot mot de demokratiska principerna om ett öppet och diversifierat samhälle, eftersom tillgången till avvikande åsikter och idéer i biblioteksbestånden stryps om ett för stort fokus läggs vid att tillfredsställa den breda allmänhetens begär (1993, s. 23). John E. Buschman (2003) resonerar på ett liknande sätt, då han menar att NPM, som han istället benämner *The New Public Philosophy*, leder till att folkbibliotekets funktion som en demokratisk hörnsten i samhället går förlorad till följd av en kunddriven/kundorienterad verksamhet:

The democratic public sphere roles of libraries as disseminators of rational, reasoned, and organized discourse, as a source of verifying or disputing claims, and as a space for the inclusion of alternative views of society and reality have no place in the vision of the library as the instant-satisfaction, fast-food equivalent of information (s. 120f).

Åse Hedemark (2009) som har undersökt folkbiblioteksdebatter i svenska medier under åren 1970-2006 ringar in två diskurser som tog fart under 1992 som hon ger epiteterna ”Den bokliga diskursen” och ”Den informationsförmedlande diskursen” där bruket av begreppet demokrati får olika betydelser (s. 95-142). ”Den bokliga diskursen” innebär i korthet att bibliotekets bestånd ska garantera demokrati till så många som möjligt genom att ha en viss typ av bokurval som har en bildande verkan, vilket i sin tur gör att medborgare kan bidra till det demokratiska samhället (Hedemark 2009, s. 141). I ”Den informationsförmedlande diskursen” betraktas användarens medbestämmande och valfrihet i fråga om litteratur som en förutsättning för bibliotekets demokratifrämjande potential (Ibid.) ”Den informationsförmedlande diskursen” verkar inbegripa en demokratisyn som på många sätt speglar målet om en kunddriven verksamhet, medan tankegången i ”Den bokliga diskursen” betonar bibliotekariens kompetenser att göra ett urval som gynnar demokratin ur ett längre perspektiv, där den senare åsikten mer är i linje med de argument som Hafner och Sterling-Folker (1993) samt Buschman (2003) framför.

Henrik Jochumsen och Casper Hvenegaard Rasmussen (2006) menar dock, i sin diskursanalys av de förändringar som förekommit inom bibliotekfältet 1964-2005, att diskurser med motstridiga perspektiv på folkbibliotekets funktion och uppdrag i

relation till urval av medier sedan 90-talet har avstannat på grund av att folkbibliotekets folkbildande och upplysningsfrämjande uppdrag har vikit för en mer instrumentell performativitet där omgivningen och framförallt biblioteksanvändare har fått definiera vad bibliotekets uppdrag ska bestå i, och att fokus snarare har varit på folkbiblioteket som upplevelserorienterade platser i spektakulära byggnader (s. 216). I sin kartläggning av bibliotekarieprofessionens utveckling sedan 1960-talet beskriver Trine Schreiber (2006) hur olika bibliotekarieidentiteter har formats och avvecklats i samband med samhällsutvecklingen i övrigt, där dels den informationsteknologiska utvecklingen och dels den ekonomiska rationalitetens inverkan på kulturpolitiken under 90-talet påverkat bibliotekariers självförståelser; från att under 1960- och 1970-talet ha varit innehållsorienterade blev det under 90-talet mer en fråga om att vara en informationsförmedlare som kunde hantera nya tekniska system och redskap, och å andra sidan även vara en förmedlare av upplevelser (s. 37ff).

3.2 Demokrati och legitimitet

Rasmussen och Jochumsen (2003) diskuterar olika strategier för det danska folkbibliotekets fortsatta utveckling. Rasmussen och Jochumsen skriver: "Like all other institutions that need public subsidy in order to survive the public libraries seek legitimacy" (2003, s. 90). Det är bland annat behovet av ekonomiska medel som gör att folkbiblioteket behöver utmärka sig och synliggöra sitt värde för omgivningen, för att i förlängningen kunna överleva som institution. Rasmussen och Jochumsen beskriver två konkurrerande krav från omgivningen som folkbiblioteket behöver förhålla sig till; politiker som vill använda kulturinstitutioner som verktyg för att marknadsföra kommunen vilket i sig medför att folkbiblioteket kan behöva inkorporera tjänster och aktiviteter som upplevs som tilldragande eller underhållande, och det andra kravet som visas i form av en befolkning som anser att folkbibliotekets huvudsakliga värde bottenar i att vara en allomfattande och öppen plats med tjänster som riktar sig till alla (Ibid., s. 91). Det är denna andra aspekt eller uppfattning som ofta förknippats med folkbibliotekets demokratiska funktion i samhället, och som flera forskare menar historiskt sett har utgjort folkbibliotekets främsta källa för legitimitet (Hafner & Sterling-Folker 1993; Audunson 1996; Hansson 1998; Buschman 2003 m.fl.). Enligt Lars Höglund (2012) har folkbiblioteket fortfarande ett stort förtroende hos befolkningen i Sverige om man jämför med andra offentliga institutioner; ett påstående som han styrker genom att hänvisa till statistiska undersökningar gjorda av SOM-institutet i Göteborg som graderar biblioteksbesökarens positiva/negativa erfarenheter (s. 281). Dock visar samma undersökningar att biblioteksbesöken successivt har sjunkit under årsperioden 1995-2011 och att bokutlåningen av skön- och facklitteratur för vuxna även minskat under årsperioden 2000-2009 (Höglund 2012, s. 275f). Trots de minskande besöks- och utlåningssiffrorna förblir förtroendet starkt, där 93 % av biblioteksanvändare i en undersökning från 2011 uppger att de har ett stort förtroende för bibliotek, medan 85 % i en undersökning från 2010 som även inkluderar icke-användare eller användare som sällan använder biblioteket upplever biblioteket som viktigt för det moderna samhället (Ibid., s. 284). En undersökning från 2011, också av SOM-institutet, visar att skälen för besök till biblioteket innefattar mer än bara lån av medier, då många kommer för att be bibliotekarier om hjälp, studera, träffa vänner, ta del av kulturevenemang, söka fakta/information och använda internet (Ibid., s. 279).

Folkbiblioteket fyller med andra ord flera funktioner utöver medieutlån och med det förtroende och den öppenhet som präglar institutionen i stort finns det potential att styra verksamhetsutvecklingen i en riktning som på nya sätt kan bidra till den demokratiska utvecklingen.

Frågan som många forskare alltså ställer sig är i vilken form denna utveckling ska ske. Som nämnts i avsnitt 1.1 har det undersökts huruvida folkbibliotek kan fungera som mötesplatser för att hindra en tilltagande segregation. Audunson (2005) resonerar om betydelsen av offentliga och lågintensiva mötesplatser som underlättar möten mellan människor som annars inte exponeras för varandra. En lågintensiv mötesplats innebär en offentlig arena som suddar ut de sociala barriärer som socioekonomi, etnicitet, ålder, religion etcetera kan utgöra i vanliga fall (Audunson 2005, s. 436). Ett tolerant och öppet samhälle förutsätter enligt Audunson en kontinuerlig kommunikation mellan olika kulturella och demografiska grupper, och i den meningen kan folkbibliotek fungera som plattformar för just detta (Ibid., s. 433). Vidare menar Andreas Vårheim (2014) att folkbibliotek i egenskap av öppna och betrodda institutioner kan påskynda integrationsprocessen för studerande immigranter som deltar i språkprogram. Vårheim framhåller att möten mellan människor med olika kulturella bakgrunder kan reducera fördomar och underbygga toleransen för olikheter, och genom att studenter sammanförs på biblioteket kan bibliotekarier fungera som ett stöd i det mötet och i förlängningen underbygga deltagarnas tillit till det nya samhället (2014, s. 63ff). En framtida strategi för att framgångsrikt utveckla programaktiviteter som innefattar dylika möten på biblioteket hade enligt Vårheim varit att anställa fler bibliotekarier med invandrarbakgrund (Ibid., s. 66).

I kapitlet ”Folkbiblioteken i medielandskapet” i forskningsantologin *Människorna, medierna & marknaden: Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring* (2016) diskuterar Helena Francke, Åsa Söderlind, Ola Pilerot, Gullvor Elf och Louise Limberg (2016) hur folkbibliotek kan vara ett stöd för människor i ett förändrande medieklimat där internet alltmer utgör den främsta källan för nyhetsintag och opinionsbildning. Francke med kollegor menar att biblioteket potential som arenor för demokrati och fri åsiktsbildning kan ske genom utarbetade medieplaner och undervisning av biblioteksanvändare i Medie- och informationskunnighet (MIK). MIK avser i kortfattade ordalag kompetensen att kunna söka, värdera och använda sig av information i ett ändamålsenligt syfte – vilket ur ett större perspektiv, menar författarna, utökar möjligheten för människor att i enlighet med FN:s deklaration om mänskliga rättigheter från 1948 utöva sin rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet (Francke et al 2016, s. 519). I sin diskussion av de föreliggande utmaningarna med medieplaner nämner Francke med kollegor den omtvistade gränslinjen mellan urval och censur som aktualiserats i samband med vissa omdebatterade barnbokstitlar på biblioteken. Med hänvisning till flera studier visar författarna att det inte finns några givna svar på hur biblioteken ska hantera urval och inköpsförslag på ett enhetligt och professionellt sätt som tillfredsställer samtliga biblioteksanvändares behov. Frågans komplexitet, med grund i Tony Doyles artikel ”Selection Versus Censorship in Libraries” (2002), belyser Francke med kollegor på följande vis:

Obegränsad informationsfrihet är i vissa fall, när vi rör oss i gränstrakterna för det etiskt försvarbara, omöjlig att helt förena med vissa andra mänskliga värden vi vill värna och debatten måste därför ständigt [...] vara öppen och levande, också med anledning av att samhällsvärderingar så uppenbart förändras (Ibid., s. 523).

En relevant studie som berör frågor om fri åsiktsbildning, yttrande- och informationsfrihet i relation till medieplanering på bibliotek i Sverige är Åsa Söderlinds och Gullvor Elfs ”*Vi arbetar i medborgarnas tjänst*”: *En kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument* (2014). Rapporten gjordes i samband med att Svensk Biblioteksförning tillsammans med Unesco översatte alla internationella biblioteksmanifest av IFLA/Unesco och samlade dem i gemensam skrift. Undersökningens syfte är därutöver att se hur folk-, högskole- och skolbibliotek jobbar utifrån dessa normerande biblioteksdokument, dels genom att undersöka insamlade medieplaner, och dels via enkäter och kvalitativa intervjuer med bibliotekspersonal. Det tydligaste dilemmat i studien, enligt Söderlind och Elf, är konflikten mellan målet om att uppnå en så vid ram som möjligt rörande bibliotekets urval och målet om att verka inkluderande och för mångfald på det egna biblioteket (2014, s. 11). Konflikten bottenar mer specifikt mellan principen om att vara en plats som erbjuder alla typer av material där människor kan bilda sig en egen uppfattning, och ta ställning och säga nej till material som upplevs som främlingsfientligt eller diskriminerande gentemot vissa grupper då det anses vara oförenligt med målet om mångfald och inkludering (Söderlind & Elf 2014, Ibid.).

Som Francke med kollegor (2016) menar finns det inga givna svar på hur dylika dilemman ska hanteras, men i samband med biblioteksdebatterna som beskrivits i avsnitt 1.1 kan det finnas behov av mer uttänkta strategier som folkbibliotekarier kan luta sig mot.

Frågan om urval kontra censur i förhållande till kontroversiell litteratur på biblioteket är dock inget nytt forskningsfenomen inom biblioteks- och informationsvetenskap. Ett intressant exempel är Susan K. Burkes (2010) artikel *Social Tolerance and Racist Materials in Public Libraries* som tar avstamp i en enkätundersökning om den amerikanska allmänhetens attityder till rasistiskt material på folkbibliotek som gjordes under årsperioden 1976-2006. Burke beskriver hur principen om intellektuell frihet är central inom den amerikanska bibliotekarieprofessionen och biblioteksförningen American Library Association (ALA), vilket i korthet går ut på att om det existerar en rätt till att uttrycka en åsikt, existerar det också en rätt till att ta del av den åsikten (2010, s. 369f). Dilemmat som diskuterats är huruvida böcker och idéer som bibliotekarier uppfattar har en skadlig verkan, exempelvis historielitteratur skrivna av förintelseförnekare, borde exkluderas ur bibliotekets samlingar till förmån för allmänhetens bästa, eller om biblioteksanvändarens frihet att göra en egen bedömning borde få företräde oavsett de potentiella konsekvenserna (Burke 2010, Ibid.). Undersökningen visade att 64.7% av respondenterna mellan 1976-2006 ansåg att biblioteket inte borde ta bort rasistiska titlar från deras samlingar, och att detta procenttal hade varit ungefär densamma under alla de år som enkäterna hade skickats ut (Ibid., s. 373). Samtidigt hänvisar Burke till studier som visar att bibliotekarier under urvalsprocesser hänger sig åt själv-censur, det vill säga undviker material som kan orsaka kontroverser och utgöra framtida utmaningar för verksamheten. Burke menar att bibliotekarier framöver borde uppvisa en större medvetenhet kring de potentiella konflikter som följer med inkluderingen av rasistiskt material på biblioteket, för att dels kunna stå upp för de värden och standarder som är vägledande för professionen, och dels för att kunna informera allmänheten och bibliotekets

intressenter om de implikationer som följer med att antingen ta bort eller behålla dylikt material i beståndet (Ibid., s. 378).

Övriga forskare som har diskuterat yrkesetik inom den västerländska bibliotekarieprofessionen är bland annat Wallace Koehler som i monografen *Ethics and values in librarianship: A history* från 2015 belyser olika aspekter i förhållande till bland annat intellektuell frihet, yttrandefrihet och demokratiska frågor.

Vidare lyfter Jenny S. Bossaller och John M. Budd (2015) frågan om yttrandefrihet i förhållande till biblioteket som plats (space), och vidgar därmed diskussionen till att även inbegripa bibliotekariers förhållningssätt till rasistiska uttryck i form av verbala uttalanden. Hets mot folkgrupp (hate speech) är en del av den lagstadgade yttrandefriheten i USA, vilket innebär att bibliotekarier som försvarar yttrandefrihet även per automatik försvarar att hets mot folkgrupp förekommer inom biblioteksutrymmet (Bossaller & Budd 2015, s. 27). Det underliggande målet för bibliotekarier, enligt Bossaller och Budd, är att undvika att det förekommer någon form av ideologisk exkludering både i relation till bibliotekets mediebestånd och biblioteket som plats (Ibid.). Detta är kopplat till en idé om att ett neutralt förhållningssätt hos bibliotekarier i relation till politiska och ideologiska frågor, samt en icke-dömande attityd, underbygger biblioteksanvändares frihet att tillskansa sig den information som de behöver (Ibid., s. 30). En fråga som Bossaller och Budd ställer är följande: "Can library spaces share inclusive, rigorous debates of ideas that preclude a healthy democracy with intentionally harmful words?" (Ibid., s. 27).

Paul T. Jaeger, Ursula Gorham, John Carlo Bertot och Lindsay C. Sarin (2013) menar dock att folkbibliotekarier i högre grad måste demonstrera vad folkbiblioteket faktiskt tillför i samhället om framtida bibliotekspolitiska beslut ska motsvara de behov som finns. Jaeger med kollegor argumenterar för att den neutrala och apolitiska profilen som präglar folkbiblioteket medfört att folkbibliotekarier värjt sig från att försöka påverka politiska beslutsprocesser. En fråga som författarna ställer är följande: "How can libraries use the language of the new public philosophy to convey our contributions so that politicians and policy makers will understand the message?" (Jaeger et al 2013, s. 377).

Även Joacim Hansson (2010) problematiserar bilden av folkbiblioteket som en neutral institution och applicerar statsvetaren Chantal Mouffes teori *agonistic pluralism* för att diskutera hur folkbibliotek framöver kan verka för en demokratisk utveckling. Neutralitetsanspråket, det vill säga att folkbibliotekets samlingar och aktiviteter ska vara representativa för det omgivande samhället, blir enligt Hansson en förlängning av de dominerande och normativa ståndpunkter som återfinns inom vad Mouffe benämner en liberal konsensus. Till följd av nyliberalismens utbredning under senare decennier har individuell frihet lyfts fram som centralt i det moderna demokratiska samhället, dock på bekostnad av målen om jämlikhet, social inkludering och emancipation av underprivilegierade grupper (Hansson 2010, s. 251ff). Folkbibliotek har vidare förknippats med en kultur- och utbildningsfrämjande verksamhet, där den senare aspekten har ansetts bidra till ekonomisk tillväxt samt underbyggandet av sociala identiteter. Dock har utbildning som grund för ekonomisk tillväxt, enligt Hansson, fått utökad betydelse inom ramen för bibliotekets uppdrag (Ibid., s. 254). Den ideologi som var indelad i vänster- och högerfrågor hos

etablerade politiska partier har alltmer försvunnit, och kvar är en mittenpolitik med konsekvensen att ståndpunkter som avviker från den liberala konsensusen marginaliseras och uppfattas som illegitima inom ramen för den etablerade politiska diskursen (Ibid., s. 251ff). Genom att vara en neutral institution blir främjandet av jämlikhet och ett pluralistiskt samhälle lidande enligt Hansson: "Neutrality is a shutting of the eyes at alternative interpretations of the world, the socially good, and the political differences that de facto exist in a multicultural society of today" (Ibid., s. 255). Bibliotekarier har följaktligen ett ansvar att hålla den demokratiska institutionen levande och vital i en tid då samhället präglas av drastiska politiska, sociala, ekonomiska och tekniska förändringar (Ibid., s. 256), vilket kan betyda att föreställningen om neutralitet som en bärande etisk princip inom bibliotekarieprofessionen behöver diskuteras och omvärderas om bibliotek ska kunna verka för ett mer jämlikt och demokratiskt samhälle.

4. Metodbeskrivning

I detta avsnitt motiverar jag den semistrukturerade intervjun som metodval, samt redogör för genomförandet, analysprocessen och de etiska överväganden som gjorts i relation till materialinhämtningen samt den efterkommande bearbetningen av materialet.

4.1 Kvalitativa intervjuer

För att besvara mina forskningsfrågor har jag valt den kvalitativa semistrukturerade intervjun som metod. Eftersom studien ämnar redogöra för hur folkbibliotekarier ser på folkbibliotekets demokratiska uppdrag blir den kvalitativa forskningsintervjun en lämplig metod, då den som Ulla Eriksson-Zetterquist och Göran Ahrne skriver kan ge insyn i ”den intervjuades språkbruk, normer, emotioner och inte minst det som tas för givet”, och att det på kort tid går att samla in människors olika perspektiv kring ett fenomen (2015, s. 53). Fördelen med den kvalitativa intervjun är att den går att anpassa efter informanten och situationen i fråga. Ordningsföljden på en intervjuguide kan varieras, likaså frågornas formuleringar, och intervjuaren kan ställa följdfrågor vid oklarheter eller när informanten nämner någonting som är intressant och relevant för studien. Via den öppenhet som detta medför kan intervjuaren få tillgång till ett brett och nyanserat material (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 38). Hur strukturerad en intervju ska vara hänger ihop med forskningssyftet. Steinar Kvale och Svend Brinkmann skriver att en intervjuguide ska vara tematiserad, det vill säga att man klargör studiens ”varför” inför intervjun (2014, s. 148). Intervjuer kan vara *explorativa*, det vill säga öppna och inte särskilt strukturerade. I det fallet kan intervjuaren introducera ett ämne, ett problemområde eller en fråga som informanten får tala fritt om, i syfte att hitta nya infallsvinklar eller information om ett visst ämne. Den andra varianten *prövar hypoteser* och då är det vanligt att jämföra svaren från olika informanter för att hitta skillnader eller likheter. Med ett sådant syfte tenderar frågorna att vara något mer strukturerade (Kvale & Brinkmann 2014, Ibid.). I min studie har jag kombinerat dessa två för att dels se om det går att skönja några likheter eller olikheter i informanternas svar kring det demokratiska uppdraget, samtidigt som intervjumetoden även inbegripit avvikelser från intervjuguiden (se 9.1 Intervjuguide), vilket har bidragit till att nya infallsvinklar har formerats.

Kvale och Brinkmann beskriver vidare varierande former av intervjuer som vill ta fasta på olika typer av empirisk kunskap. En av flera typer som beskrivs är *begreppsintervjuer*, vilket i kortfattade ordalag handlar om att i intervjun utforska innebörden i vissa centrala termer som förekommer inom den miljö som informanten verkar inom (Ibid., s. 193ff). Kvale och Brinkmann skriver:

Med hjälp av begreppsintervjuer kan man avslöja undersökningspersonens diskursmodeller, det vill säga deras förgivettagna antagande om vad som är typiskt, normalt eller lämpligt [...] och samtidigt kan man be om konkreta beskrivningar, vilket ibland ger intressanta kontraster (Ibid., s. 193).

Under intervjuerna har jag försökt ta fasta på vad informanterna upplever som normalt eller lämpligt genom att varva frågor som berör mer abstrakta frågor om det demokratifrämjande arbetet med mer konkreta frågor om rutiner och enskilda händelser, med avsikten att undersöka om det uppstår några kontraster som vidare ger en djupare förståelse för de eventuella krav som informanterna har att förhålla sig till.

4.2 Urval och genomförande

I min intervjustudie har jag avgränsat mig till personer som är verksamma folkbibliotekarier i Skåne. Denna avgränsning gjordes av bekvämlighetskäl eftersom jag bor i Malmö, men också för att tidsramen för uppsatsen försvårar längre resor. Antalet intervjuer stannade vid 6. Vid kvalitativa intervjustudier som inriktar sig på en viss grupp av människor brukar 6-8 intervjuer ofta räcka för att ge tillfredställande resultat (Eriksson-Zetterquist & Ahrne 2015, s. 42). Vid större jämförelser mellan olika grupper där faktorer som kön eller liknande spelar in krävs enligt Eriksson-Zetterquist och Ahrne dock ett större urval på omkring 10-15 intervjuer (Ibid.) I min studie har dock 6 intervjuer visat sig vara tillräckligt då jag uppnådde en viss *mättnad* i materialinsamlingen (Ibid.). Efter 6 intervjuer kunde jag konstatera ett visst återkommande svarsmönster, vilket gjorde att fler intervjuer inte var nödvändiga då det antagligen inte hade gjort någon nämnvärd skillnad för studiens slutresultat.

Intervjuernas längd har sträckt sig från 44 till 55 minuter. Samtliga bibliotekarier var under tiden för intervjustudien verksamma inom olika kommuner. Tanken bakom urvalet av bibliotek och att de befann sig i olika kommuner grundade sig till stor del i idén om att de olika förutsättningarna för biblioteken, i form av målgrupper, biblioteksplaner, finansiering, stadsvisioner, kulturplaner med mera skulle leda till ett mer nyanserat och brett material där varierande perspektiv på demokratiuppdraget synliggjordes. Men där bibliotekslagen har fungerat som den gemensamma nämnaren i samtliga fall. Trots de olika faktorer som kan påverka en verksamhet har jag samtidigt velat undersöka huruvida informanterna upplevt likartade krav från omgivningen utöver bibliotekslagen, och hur dessa krav följaktligen påverkar deras handlingsmöjligheter och syn på det demokratiska uppdraget.

Alla utom en intervju har skett på informantens arbetsplats. Denna skedde en fredagseftermiddag på en restaurang med snabbkaffe och mat som serverades runt omkring, vilket kan ha påverkat hur informanten svarade på frågorna då det rådde en ganska informell stämning överlag. Resterande intervjuer skedde i avskilda rum på respektives bibliotek, med undantag från en informant som endast jobbade på det biblioteket där intervjun gjordes i egenskap av projektledare under en viss tidsperiod. Personen ifråga pratade om sin ordinarie arbetsplats, med skillnaden att intervjun inte skedde där. Huruvida detta hade betydelse för intervju svaren är svårt att säga.

Vilka områden som bibliotekarierna har verkat inom har inte varit ett urvalskriterium för att inkludera informanter. Ett urvalskriterium är att de har varit anställda som bibliotekarier och inte bibliotekschefer. Vid inledningsskedet var det ett urvalskriterium att samtliga informanter hade en bibliotekarieutbildning. Eftersom detta inte framgick tillräckligt tydligt i min förfrågan finns det två informanter som inte är utbildade bibliotekarier. Den ena påbörjade distansutbildningen i Borås men avbröt sina studier efter att ha fått heltidsanställning vid sin nuvarande arbetsplats. Den andra har gått en masterutbildning i ABM men med annan fördjupning än biblioteks- och informationsvetenskap och har idag anställning som bibliotekarie. Vid sökandet av informanter har det varit svårt att veta huruvida en bibliotekarie har en examen från en bibliotekarieutbildning eftersom detta inte går att se på bibliotekets hemsida. Det verkar inte heller ha någon betydelse för deras officiella arbetstitel, då samtliga har arbetat som bibliotekarier och inte biblioteksassistenter. Under processens gång valde jag bort utbildningen som en avgörande faktor eftersom det har varit svårt att hitta personer som velat delta i intervjustudien.

I början skickade jag intervjuförfrågningar via mejl till de vars mejladresser fanns med på bibliotekshemsidan. Att inte göra det via bibliotekets gemensamma mejladress eller via bibliotekschefen var för att kunna upprätthålla informanternas konfidentialitet (mer om detta i avsnitt 4.4). Då de positiva svaren var få, med förklaringar som brist på tid, sjukdom eller att de redan tackat ja till andra intervjuer, fick jag vid ett bibliotek gå via chefen istället som sedan vidarebefordrade mitt mejl, och vid ett andra frågade jag en klasskamrat som gav mig en kollegas mejladress.

Jag inkluderade inte chefer eller mellanchefer i studien då jag befarade att det kunde resultera i polerade eller inövade beskrivningar av arbetsplatserna. Detta baserades på ett antagande om att chefer har större vana i att förmedla bibliotekets formella uppdrag och använda en vokabulär som är förenlig med det som uttrycks i normerande biblioteksdokument, biblioteksplaner eller kommunala visioner, och att det följaktligen skulle bli svårt att få en djupare inblick i de reella villkoren för den dagliga biblioteksverksamheten.

4.3 Bearbetning av intervjumaterial

Vid det inledande arbetet med att analysera intervjuerna blev jag först förtrogen med mitt material, genom att som Jens Rennstam och David Wästerfors uttrycker det ”*umgås med dem*” (2015, s. 223). Detta gjorde jag genom att först transkribera intervjuerna och sedan läsa materialet ett antal gånger, för att därefter sortera det i olika kategorier eller teman. Ett vanligt tillvägagångssätt är att läsa intervjuerna rad för rad och göra kommentarer i marginalen, det vill säga kommentarer som sammanfattar vissa fragment och som kan kopplas till samhällsvetenskapliga begrepp eller perspektiv (Rennstam & Wästerfors 2015, s. 224). Rennstam och Wästerfors menar att detta arbetssätt brukar kallas för kodning inom metodlitteratur, och hänvisar vidare till Kathy Charmaz som delar in det i *initial* eller *öppen* kodning, respektive *selektiv* eller *fokuserad* kodning, det vill säga att forskaren först gör kommentarer rätt spontant och utan en helhetsbild av materialet, för att allteftersom använda en mer definierad vokabulär samtidigt som vissa mönster börjar skönjas i hens empiriska data (Ibid.). Detta ingår i själva processen att sortera data (Ibid.). Därefter kommer arbetet med att reducera och presentera materialet, för att sedan

med detta material som stöd argumentera för en viss analys eller tes (Ibid., s. 220). Analysen kan således följa en tredelad process, det vill säga sortering-reducering-argumentering. I min bearbetning av materialet har jag följt denna tredelade process.

Det som har varit vägledande i denna process är mina forskningsfrågor, det vill säga att jag väljer och reducerar för att kunna besvara dem. Inbegriper i detta är att jag väljer en viss tolkning eller synvinkel, och bortser från andra aspekter som kan komma till ytan i intervjumaterialet. I detta arbete är det samtidigt viktigt att respektera informanternas integritet och inte avsiktligt förvränga eller manipulera svaren för att det ska gynna studien. Hur jag analyserar eller förstår materialet är kopplat till den valda teorin. Teorin är det redskap inom samhällsvetenskaplig forskning som avgör hur empiriskt material kan förklaras eftersom den både vägleder och begränsar hur vi upplever och förstår världen (Svensson 2015, s. 210). Som Peter Svensson skriver: ”Teorier gör det helt enkelt möjligt för oss att *se något som något*” (Ibid.) I tolkningen av materialet tilldelar vi den mening och detta är förbundet med vilket teoretiskt perspektiv som väljs, och därmed kan samma material förstås på en rad olika sätt. Därför blir det viktigt att välja ett teoretiskt perspektiv som passar det valda studieobjektet (Ibid.). Ett sätt varpå en uppsats kan uppnå trovärdighet är genom resultatens generaliserbarhet. Svensson och Ahrne (2015) menar att bristande generaliserbarhet ofta beskrivs som en av den kvalitativa forskningens svagheter (s. 26). Två sätt varpå man kan uppnå generaliserbarhet i en kvalitativ forskningsstudie är att jämföra sin egen studie med andra liknande studier, eller ”relatera studiens resultat till mer allmänna teoretiska ramverk och begrepp snarare än till andra empiriska objekt såsom andra personer, situationer, organisationer, tider och platser” (Svensson & Ahrne 2015, s. 27). Genom att applicera nyinstitutionell teori i min analys har jag genomgående hänvisat till tidigare forskning som behandlar frågor berörande folkbibliotekets demokratiska roll i samhället, med avsikten att visa på hur informanternas svar kan reflektera de generella dilemman och konflikter som återfinns inom folkbibliotekssektorn i stort, både ur ett nationellt och internationellt perspektiv.

4.4 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet har sammanställt några grundläggande etiska principer för forskning som bedrivs inom det humanistiska-samhällsvetenskapliga fältet, vilka har sammanfattats i dokumentet *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* (2002). De etiska principer som presenteras under den sammanfattande benämningen *individsskyddskravet* fastslår att individer ska skyddas mot otillbörlig insyn i deras livsförhållanden, inte utsättas för psykisk eller fysisk skada, samt förödmjukelse eller kränkning. Vetenskapsrådet ringar in fyra huvudkrav som en forskare bör förhålla sig till i sitt arbete; *informationskravet*, *samtyckeskravet*, *konfidentialitetskravet* och *nyttjandekravet* (2002). Då mitt empiriska material inbegriper aktiva deltagare, det vill säga personer som förser mig med förstahandsinformation (Vetenskapsrådet 2002), har samtliga huvudkrav varit något jag genomgående har förhållit mig till både inför intervjuerna och i den följande bearbetningen av intervjumaterialet. Jag har vid samtliga tillfällen försäkrat mig om informanternas samtycke inför genomförandet av intervjuerna, informerat dem om att samtalet spelas in, och även på förhand kortfattat beskrivit uppsatsämnet samt varför jag vill intervju dem, vilket är förenligt med informations- och

samtyckeskravet. Dock finns det vissa problematiska aspekter med att ge detaljerad information om uppsatsen på förhand, eftersom informanterna får möjligheten att förbereda sig inför mötet och anpassa sina svar efter vad de tror att samhället, bibliotekssektorn, chefen eller jag som intervjuare förväntar mig eller vill höra. Eftersom intervjuerna har berört ganska komplexa frågor rörande olika aspekter av det demokratiska uppdraget har det dock funnits en vits med att ge informanterna tid att reflektera så att intervjun kunnat bli så givande som möjligt för båda parter.

Jan Trost (2010) menar att tystnadsplikt är en viktig aspekt av kvalitativa intervjuer och delar in det i kategorierna *anonymitet* och *konfidentialitet* (s. 61).

Att behandla ett samtal som konfidentiellt innebär att intervjuaren inte kommer att vidarebefordra information som kan undanröja den intervjuades identitet (Trost 2010, Ibid.). Fullkomlig anonymitet innebär dock att den intervjuades identitet även är dold för den som intervjuar (Ibid.). I min intervjustudie har jag lovat samtliga informanter att samtalet ska behandlas konfidentiellt. Jag har följaktligen anonymiserat dem i texten genom att inte ha med deras namn, men även vilka bibliotek de är anställda vid eller i vilka kommuner de är verksamma. Eftersom vissa av informanterna jobbar i små kommuner med en liten personalstyrka hade risken för igenkänning av utomstående annars kunnat bli stor. Inga av informanterna uttryckte dock en önskan om att anonymiseras i texten, utan det var ett beslut som jag fattade redan innan intervjuerna ägde rum. Avsikten med detta var att informanterna skulle kunna vara öppna med sina åsikter om verksamheten och det demokratiska uppdraget utan att behöva känna sig hämmade inför möjligheten att det sedan skulle läsas av deras chefer, kollegor eller bekanta. Huruvida vetskapen om att materialet behandlades konfidentiellt gjorde informanterna mer bekväma vid intervjutillfällena kan jag inte svara på, men att anonymisera dem i texten kändes oavsett rimligt och i linje med den forskningsetik som beskrivits ovan. De som har deltagit i intervjustudien benämns följaktligen som informant 1, informant 2, informant 3, informant 4, informant 5 och informant 6. Samtliga är som sagt anställda som folkbibliotekarier och inom olika kommuner i Skåne.

Att inte namnge bibliotek och kommun utesluter hänvisningar till bibliotekens lokala styrdokument; biblioteksplaner, policydokument och medieplaner med mera. Fakta om kommunen och biblioteket har även uteslutits. Detta innebär att resultat och analys har avgränsats till vad informanterna har sagt, även om jag som uppsatsförfattare personligen har tagit del av bibliotekens styrdokument. Eftersom studien inriktar sig på bibliotekslagen och informanternas övergripande förståelse av demokratiuppdraget, där analysen görs med utgångspunkt i den institutionella miljö som informanterna är en del av, blir redovisningen av lokala styrdokument och fakta om kommunen mindre relevant i förhållande till uppsatsens syfte.

Vid citering av informanterna har vissa utfyllnadsord och upprepningar redigerats bort. När några meningar har tagits bort ur informanternas utsagor använder jag en hakparentes med tre punkter = [...]. När någonting som informanterna beskriver behöver förtydligas i citatet använder jag också ord inom hakparentes, som [bibliotekslagen]. Detta för att texten ska vara läsvänlig och begriplig.

5. Presentation och analys av intervjumaterial

Resultat- och analysdelen består av två avsnitt. I 5.1 presenterar jag främst resultat som är relevanta i relation till fråga 1:

1. Vad beskriver några folkbibliotekarier i Skåne som demokratifrämjande arbete på folkbiblioteken där de jobbar? Hur kan deras beskrivningar förankras i bibliotekslagen?

I avsnitt 5.2 redogör jag för resultat som är relevanta i relation till fråga 2 och 3:

2. Vilka eventuella möjligheter och begränsningar upplever dessa folkbibliotekarier på sina arbetsplatser i relation till att främja den demokratiska utvecklingen i samhället och mer specifikt i kommunen?
3. Förekommer det situationer vid urval av medier och aktiviteter där dessa folkbibliotekarier blir osäkra kring vad som är legitima beslut inom ramen för folkbibliotekets demokratiska uppdrag och funktion?

5.1 Del 1: Demokratiuppdraget och bibliotekslagen

Introduktion

I denna del presenterar jag informanternas uppfattningar om hur deras bibliotek och de själva verkar för en demokratisk utveckling i kommunen, samt hur de uppfattar att den nya bibliotekslagen (2013:801) har påverkat deras verksamheter. Med detta vill jag visa hur bibliotekslagen som en regulativ kraft (Scott 2014) går att återfinna i bibliotekariernas syn på det demokratiska uppdraget, samt hur det kan analyseras utifrån begreppen pragmatisk legitimitet, moralisk legitimitet, kognitiv legitimitet (Suchman 1995) och instrumentell logik (Scott 2014). Vidare vill jag belysa att de metoder som bibliotekarierna använder sig av för att verka för en demokratisk utveckling på många punkter är förenliga med de metoder som utvecklats i samband med förvaltningsprincipen *New Public Management* (se Kann-Christensen 2009a, 2009b; Buschman 2003).

Resultat och analys

Resultaten inbegriper både beskrivningar av vad informanterna upplever som demokratifrämjande arbete på deras bibliotek, samt normativa föreställningar, det vill säga vad biblioteken *bör* göra för att verka för den demokratiska utvecklingen. Både

vad det gäller det pågående arbetet och de uppsatta målen, samt de normativa föreställningarna, går det att finna starka kopplingar till bibliotekslagen.

Jag tror att verksamheten är väldigt färgad av bibliotekslagen. Om det beror på att bibliotekslagen är författad utefter vad biblioteken ändå gör, eller om det är så att biblioteket har format sig efter den, vågar jag inte svara på [...] Jag tror att många bibliotekarier ser paragraferna i bibliotekslagen som någonting ganska självklart. Så jag skulle säga att det är ett bekräftande dokument för vad vi håller på med. Om det gör den helt överflödig eller nödvändig. Svår fråga.

Informant 1, 2017-02-24

Scott (2014) menar att regulativa lagar som är tvetydiga i den bemärkelsen att de inte föreskriver några konkreta åtgärder, istället blir verkningsfulla genom dess normativa och kognitiva egenskaper (s. 62). Bibliotekslagen beskrivs som en ramlag med vägledande principer för biblioteken (Hedemark & Börjesson 2014), och kan sägas utgöra ett exempel på den typen av lag som Scott menar skapar tillfällen för olika kollektiva nytolkningar av en institutions syfte och mening (2014, s. 62). Som informant 1 menar i citatet ovan, och som samtidigt går att avläsa i samtliga informanters svar, finns det en stark överensstämmelse med bibliotekslagen och vad bibliotekarierna gör och vill göra.

Vi blev lite glada när den [bibliotekslagen] kom för vi tyckte att den förra. Vi tycker här att folkbiblioteken kanske lidit lite av dåligt självförtroende. [...] Var är vi, vad gör vi, vad är vår plats?

Informant 4, 2017-03-02

Informant 4 menar att det inte gick att hitta stöd i den förra bibliotekslagen (1996:1596) eftersom den innehöll för få vägledande paragrafer, och att det kunde tolkas som att folkbiblioteket kunde göra nästan vad som helst; en allmänskulturell verksamhet med alla möjliga sorters aktiviteter från utställningar till pyssel.

Men den nya. Den är fortfarande väldigt vid, men den skärper till där med litteraturens ställning. Jag tror att den styrseln behövs litegrann [...] Vart går du idag nu när alla bokhandlare lägger ner till exempel? [...] Vart går du för att få guidning i fack- och skönlitteratur? [...] Ja, det gör man på bibliotek kanske och då kan vi våga tro på det. Att vi klarar av den biten och är bra på den biten och tar den funktionen

Informant 4, 2017-03-02.

Bibliotekslagen skärper enligt informant 4 det som han och hans kollegor vill prioritera; att som bibliotekarier vara kompetenta informationsförmedlare i den dagliga verksamheten och i det kunna vägleda biblioteksanvändare i fack- och skönlitteratur, i bibliotekets databaser, samt hjälpa till att reducera den digitala klyftan genom att bland annat undervisa i hur man söker stipendier, fonder, e-böcker och ljudböcker. Att göra saker som bibliotekarier är bra på, och i mindre grad spendera resurser på aktiviteter som är frikopplade från bibliotekariernas kunskapsområden, som tidigare aktiviteter i stil med ”påskpyssel för vuxna” (Informant 4, 2017-03-02).

Informant 2, 3, 5 och 6 förankrar det demokratifrämjande uppdraget i projekt, aktiviteter eller tjänster som är riktade mot personer som har funktionsvariationer, barn och unga eller personer som är nya i samhället och vill utveckla sina svenska språkfärdigheter. Det är i överensstämmelse med bibliotekslagens paragrafer om prioriterade grupper: §4 (personer med funktionsnedsättning), §5 (personer med annat modersmål än svenska) och §8 (barn och ungdomar), där den sistnämnda är specifik för folkbibliotek.

Centralt i informanternas utsagor är aktiviteter som är menade att fungera som ett stöd för nysvenskar, antingen i form av språkkaféer, SFI-besök eller genom att besvara frågor i informationsdisken om myndigheter såsom Arbetsförmedlingen, socialtjänsten eller dylikt. Informant 2 menar att biblioteket tar tag i saker som andra kommunala organisationer låter bli: ”Det är inte så himla lätt att fylla i en tim-rapport till Arbetsförmedlingen om man knappt kan skriva på svenska. Det är inte så lätt att klara av sina bankärenden om man inte är helt säker på det här med bank-id” (2017-02-28). Genom att vara ett stöd i det menar informant 2 att hennes bibliotek är delaktig i den kommunala ansträngningen om att integrera de många nysvenskar som har kommit dit. Informant 3 försöker genom programaktiviteter sammanföra nyetablerade med mer etablerade människor i samhället, vilket hon upplevde hända när hon anordnade ett samtal mellan en svensk utrikeskorrespondent och en fristadsmusiker om den arabiska våren:

Då kom kulturtanterna, eller svenskarna liksom, de etablerade, eller vad jag ska säga, infödda medelålders svenskar. Och så kom ganska nyanlända människor från Syrien, Egypten, och den publiken. Det är sällan vi får en sådan publik alltså. Både att de kommer till biblioteket för programmen och att mötet i publiken. Det är en form av demokratiskt arbete tänker jag.

Informant 3, 2017-03-01

Informant 3s tanke om demokratiskt arbete har likheter med idén om folkbibliotekets potentiella funktion som en offentlig mötesplats för människor med olika etniska bakgrunder, vilket Audunson (2005) menar kan stärka toleransen för olikheter och minska segregation, och därmed underbygga ett mer diversifierat samhälle genom att fler förlänas möjligheten att påverka de demokratiska processerna (s. 429-441). Vårheim (2014) menar i likhet med Audunson att folkbiblioteket, som överlag är en betrodd institution i Skandinavien, kan fungera som en brygga mellan nyinvandrade människor och det övriga samhället genom att vara en plats för informella möten mellan olika biblioteksanvändare (s. 63). Vidare menar Vårheim att dylika möten kan reducera fördomar och underbygga tilliten hos personerna som deltar (2014, Ibid.).

Informant 5 menar att hennes bibliotek tar emot många nysvenskar, och betonar vikten av att de ges de språkliga verktyg som krävs för att komma in i samhället.

Jag upplever att om du till exempel kommer in som ny svensk och du inte får det stöd som du behöver, då kan du bli ett hot mot demokratin. Där är det jätteviktigt att ta hand om de personerna så att inte de blir en grupp som känner sig utanför. Och liksom tar rättvisan i egna händer. Så som vi till exempel ser i Malmö där det ju har hänt en hel del saker.

Informant 5, 2017-03-06.

Informant 5 upplever Sverige som ett väldigt demokratiskt land. Dock är det inte demokratiskt för de som upplever utanförskap till följd av bland annat språkförbistring och arbetslöshet. I egenskap av ungdomsbibliotekarie jobbar informant 5 mycket med att försöka motverka ungdomars fördomar om det svenska samhället, som hon tror kan vara en konsekvens av deras föräldrars negativa inställning.

För det är inte säkert att deras föräldrar någonsin kommer lära sig svenska, eller kommer få ett jobb. Att de överhuvudtaget kommer att vara en del av det svenska samhället. De kanske väljer att ställa sig utanför. Och då kan vi i alla fall jobba med barnen och ungdomarna.

Informant 5, 2017-03-06

Informant 5 uttrycker i likhet med informant 2 och 3 att det demokratifrämjande arbetet består mycket i att vara ett stöd i integrationsprocessen för nyanlända. Informant 5 uttrycker vidare att hon vill genom samtal och diskussioner motverka den negativa bild av det svenska samhället som finns hos många av de ungdomar som kommer till hennes bibliotek, och reducera känslan av utanförskap som ur ett längre perspektiv kan ha negativa konsekvenser.

Här finns spår av vad March och Olsen (1989) identifierar som en viktig funktion hos politiska institutioner:

A major activity of political institutions is educating individuals into knowledgeable citizens. A knowledgeable citizen is one who is familiar with the rules of appropriate behavior and with the moral and intellectual virtues of the polity, and who thus knows the institutional reasons for behaviors, and can justify them by reference to the requirements of a larger order (s. 161).

Joacim Hansson (1998) refererar till March och Olsen (1989) i sin diskursstudie av folkbibliotekets ideologiska identitet under tidigt 1900-tal i sin beskrivning av biblioteket som en demokratisk institution. För att makt- och ansvarsfördelningen skulle spridas i Sverige (mellan arbetarklassen och eliten) behövdes institutioner som ”främjar vetande medborgare [...] som är mogna att ta del i samhällets processer och utveckling på en rad sätt” (Hansson 1998, s. 87). För att kunna delta i de demokratiska processerna krävdes alltså kunskap och bildning, och i det kunde folkbiblioteket bidra till främjandet av ”knowledgeable citizens” (Ibid.). Hansson argumenterar dock för att folkbiblioteket tillskrivs en kontrollerande funktion, istället för en emancipatorisk, ”vars syfte är att legitimera en viss på förhand given ordning” (Ibid., s. 131). Bilden av folkbiblioteket som en neutral institution, vilket upplevdes som en förutsättning för dess demokratifrämjande kapacitet, gjordes följaktligen på en dominerande elits villkor (Ibid.)

Informant 1 upplever exempelvis att folkbiblioteket i praktiken inte kan demokratisera några processer.

Vi kan bara finnas till och öppna upp olika forum för folk att uttrycka sig i. Och sen att man finns där och kan ge folk möjligheten att skapa sig en bättre förståelse och ett bättre språk för alla de här samhällsprocesserna, och där är ju litteraturen fortfarande superviktig, att vi får jobba med det.

Informant 1, 2017-02-24

Informant 1 menar också att mycket av de politiska diskussionerna, och följaktligen det politiska landskapet, har förflyttats till sociala medier. Genom att jobba mer med det digitala och källkritik kan biblioteket ge människor ”nycklarna till att delta” (informant 1, 2017-02-24).

Informant 6 menar att folkbiblioteket har haft ett demokratiskt uppdrag sedan dess tillblivelse. Informant 6 som arbetar mycket med vad hon benämner som faktaresistensfrågor, betonar vikten av att människor kan gå till källorna direkt och inte gå via en uttolkare som ”tillhandahåller och tolkat informationen till dig” (2017-03-08).

För det krävs en offentlig institution med låga trösklar, där all media är gratis och ingen behöver legitimera sig för att få tillträde.

Att det är allmänna datorer och databaser, och att all vår media är gratis. Det är viktiga element i det här att vara en, fylla en demokratisk funktion helt enkelt. [...] Och sen att bibliotekarierna är ju högutbildade och kan också hjälpa till med mer. Man behöver inte ha en färdigformulerad fråga utan vi ska liksom bana väg för att man ska kunna tillgodogöra sig den informationen man behöver.

Informant 6, 2017-03-08

I det praktiska arbetet visar sig detta genom att tillhandahålla medier för ovana läsare; talböcker för personer med dyslexi eller medier för personer med annat modersmål än svenska, samt aktiviteter och programverksamhet i stil med språkkaféer och visningar för SFI-klasser. Informant 6 betonar att sedan den nya bibliotekslagen tillkom har det blivit ett större fokus på målgrupper i verksamhetsplaner. Även om barn och unga och personer med annat modersmål än svenska har varit prioriterade redan innan den nya bibliotekslagens trädde i kraft, har uppdraget gentemot ”grupper som inte använder biblioteket” förstärkts rent resursmässigt (Informant 6, 2017-03-08). Bland annat genom projekt som att söka upp it-ovana ”där de finns istället för att bara vänta på att de kommer hit” (Informant 6, 2017-03-08), samt att det finns särskilda projektpengar för programaktiviteter som riktar sig mot ensamkommande flyktingbarn.

Informant 3 säger angående bibliotekslagens betydelse:

Det är lättare att få projektbidrag om man vill testa saker [...] För är det en prioriterad grupp då är det lättare att få ekonomiskt stöd. Och att det står i lagen att vi ska göra det här liksom. Det är inte någon godtycklighet att vi ska ha den här typen av programverksamhet.

Informant 3, 2017-03-01

Informant 3 ser programverksamheten som ett verktyg för att få ovana biblioteksanvändare att vilja komma till biblioteket och nämner nyanlända som en viktig målgrupp, då den vanligaste besökaren fortfarande är en ”vit medelålders kvinna som är intresserad av kultur” (Informant 3, 2017-03-01). Informant 3 besöker exempelvis SFI-klasser och frågar dem varför de inte kommer till programmen, vad de är i behov av och vad de är intresserade av, och försöker sedan utarbeta program utifrån det. De prioriterade grupperna i bibliotekslagen går även att hänvisa till när biblioteket får kritik för sina programaktiviteter från omgivningen menar informant 3. SD-politiker har till exempel beskyllt programverksamheten för att vara kommunistisk, och besökare har också uttryckt att biblioteksmiljön blivit för stimmig vid klassbesök från SFI. ”Då kan man också säga: men det här är vårt uppdrag liksom” (Informant 3, 2017-03-01).

I likhet med informant 3 menar informant 2 att biblioteksplanen, som innehåller de prioriterade grupper som definieras i bibliotekslagen, går att använda gentemot kommunpolitiker, det vill säga bibliotekets huvudmän, för att visa vad som är viktiga områden att arbeta med: ”För det är inte alltid säkert att en politiker, det är fritidspolitiker, det är inte säkert att de har stenkoll på precis allting vad som ska gälla för bibliotek” (Informant 2, 2017-02-28.) Informant 2 menar att kommunpolitiker inte alltid kan relatera till de målgruppsanpassade inköpen eller aktiviteterna; den del av verksamheten som exempelvis är till för personer med lässvårigheter, eller arbetet med att försöka integrera människor in i samhället.

Informant 2: Och då blir bibliotekslagen lite som en presentation av vad biblioteket bör vara. Tänker jag.

Jag: Så det kan vara vägledande även för politiker i den bemärkelsen?

Informant 2: Ja. Ja, det tycker jag.

Informant 2, 2017-02-28

Vidare säger informant 2: ”Vi kan inte göra allting, men det vi gör, om vi ställer det i relation till bibliotekslagen så vet vi att vi är på rätt spår.” (2017-02-28). Även om de inte alltid är målgruppsinriktade med vad de gör, hjälper bibliotekslagen dem att exempelvis prioritera mellan grupper och säga nej till vissa förfrågningar om exempelvis boksamtal: ”Företagarföreningen är kanske inte den målgruppen som vi ska prioritera först om vi behöver välja mellan en SFI-grupp och ha bokprat på en företagarfrukost liksom” (Informant 2, 2017-02-28).

Bibliotekslagen kan betraktas som ett verktyg för att legitimera de verksamhetsområden som bibliotekarier anser är viktiga gentemot politiker och andra biblioteksanvändare. I detta förlämnar bibliotekslagen pragmatisk legitimitet (Suchman 1995), då bibliotekarier kan hänvisa till den för sina åhörare som de står i ekonomiskt beroendeförhållande till (kommunpolitiker), samtidigt som bibliotekslagen motsvarar en moralisk legitimitet (Suchman 1995), det vill säga att det målgruppsorienterade arbetet anses bidra till en demokratisk utveckling. Bibliotekslagen kan också fungera som ett verktyg för att tillskansa sig nya resurser för att hitta, som informant 6 uttrycker det, nya ”icke-användare” (2017-03-08). Med detta sagt blir bibliotekslagen som en extern kraft betydelsefull i väldigt många bemärkelser, inte minst i hur informanterna 2, 3, 5 och 6 beskriver det demokratiska uppdraget i form av olika målgruppsorienterade aktiviteter och inköp. Det vill säga genom att främst beskriva

målgruppsorienterade aktiviteter och medieinköp, går det att spåra en form av instrumentell logik; just för att det är de aktiviteter som tillförsäkrar ytterligare resurser och i förlängningen utökade besöks- och utlåningssiffror.

Informant 6 uttrycker det såhär:

Vi har ju nu mera projektgrupper och då riktar det sig ofta mot de här målgrupperna som är specificerade i bibliotekslagen. Och då kan man oftast söka externa medel, men också internt förstärka. Och det har vi nu, nya då för våra projektgrupper som tilldelas en budget i den mån man behöver det. Så rent, det kan vara mer, det som kan vara svårt är ju liksom att, vi är ju den personalstyrkan vi är. Vi blir ju inte flera.

Informant 6, 2017-03-08

Audunsons (1996) analys av hur bibliotekspersonal anpassar professionella normer utefter de nya förutsättningar som strukturella förändringar innebär blir relevant att nämna här. Informanterna (2,3,5 och 6) har i detta fall anpassat och införlivat de praktiker som bottnar i marknadsorienterade metoder och gjort dem förenliga med ett demokratiskt uppdrag, åtminstone som en retorisk strategi (se Suddaby & Greenwood 2005). Den instrumentella logiken (Scott 2014) tillfredsställer i denna mening både en moralisk och pragmatisk legitimitet (Suchman 1995).

Informant 1 och 4s beskrivning av det pågående demokratifrämjande arbetet ser dock annorlunda ut, då dessa inte inkluderar de målgruppsbeskrivningar som finns i övriga informanternas.

En möjlig orsak till varför informant 1 inte nämner de prioriterade grupper som finns i bibliotekslagen kan härledas till att han jobbar i en kommun där ”det inte finns underlag för att jobba med alla prioriterade målgrupper för att de inte finns där” (2017-02-24). Med andra ord utesluter kommunens demografi den typen av målinriktad verksamhet som finns i övriga informanternas beskrivningar, vilket också kan förklara varför informant 1 är splittrad i fråga om folkbibliotekets demokratiska uppdrag.

Man känner att vi ska vara någonstans en progressiv samhällsinstitution. Folk ska kunna komma hit för att utvecklas. Vi ska säkra det demokratiska samhället liksom. Det är ett väldigt pompöst uppdrag när [...] besökarna består av kids som vill låna Kapten Kalsong liksom. Ibland är man lite splittrad där. Man vill jobba med små saker, den enskilda låntagaren, men också såhär. Man är en viktig institution i samhället, det tycker jag bibliotekslagen hjälper till med. Det är ett jävligt häftigt uppdrag, och det tycker jag själv är väldigt inspirerande.

Informant 1, 2017-02-24

Även om informant 1 personligen inte kan jobba mot de prioriterade grupper som definieras i bibliotekslagen, bekräftar lagtexten hans generella bild av folkbiblioteket som en viktig samhällsinstitution. I den bemärkelsen tillför bibliotekslagen även kognitiv legitimitet (Suchman 1995) i det att den bekräftar folkbibliotekets betydelsefulla funktion i samhället.

Informant 4 vill inte beskriva sin verksamhets demokratifrämjande arbete i termer av programaktiviteter. Informant menar att det i hans kommun, samt i hela ”biblioteks-Sverige”, har funnits en ”program-hype” sedan början av 2000-talet (2017-03-02).

Det demokratifrämjande uppdraget beskrivs oftast, enligt honom, i form av programaktiviteter som allt som oftast inte evalueras. I informant 4s mening är programverksamhet en nischad del av verksamheten, som samtidigt lockar en nischad grupp. Han menar att de istället behöver lägga resurser på grundverksamheten, och framförallt vara närvarande och professionella i informationsdisken för de mellan tre- till sexhundra människor som kommer till biblioteket varje dag. Informant 4 hänvisar till en rapport från ett undersökningsbolag som gjordes åt huvudbiblioteket i hans kommun med statistisk på vad människor efterfrågade.

Vad efterfrågar folk? Programmen fanns inte med på topp tio där, om man säger så. Folk vill ha öppettider, tillgänglighet. Och så vill de ha parkeringsplats och kaffe. Så hur verkar vi för det? Jo, vi har försökt se till att få en bättre grundverksamhet. Och att man då i detta har ett bra medieplanerat bibliotek. [...] Att man har koll på sina avdelningar. Öppettiderna. När vill folk komma hit och sådär. Eller behov och efterfrågan. Att man funderar lite kring det. Det är inte alltid det är samma sak.

Informant 4, 2017-03-02

Vid frågan om varför bibliotek har sysslat med så mycket programverksamhet svarar informant 4 att det till stor del bottnar i bibliotekens osäkerhet, där minskad bokutlåning har varit en bidragande faktor. Trots det har biblioteket förblivit en stor kulturaktör.

Biblioteken har aldrig kunnat köpa idén med att minska verksamheten, utan vi funderar på att vi måste hitta på något annat. [...] En tanke är god och det är att man vill hitta nya grupper som kommer till biblioteken och då är programverksamheten ett verktyg.

Informant 4, 2017-03-02

Som informant 4 antyder finns det en stark tilltro till folkbibliotekets viktiga roll i samhället, vilket även går att avläsa av de andra informanternas svar. Det verkar tas för givet att folkbibliotek tjänar en viktig funktion för människor i samhället, och mer specifikt för kommunbefolkningen. Detta tyder på att folkbiblioteket som institution är legitim på en kognitiv nivå hos informanterna. Suchman (1995) menar, angående kognitiv legitimitet, att organisationer som tas för givna representerar den mest subtila och kraftfulla legitimitetstypen (s. 583). Att folkbiblioteket även fyller en viktig funktion för det demokratiska samhället framstår också som någonting underförstått hos informanterna, då ingen av dem ifrågasätter folkbibliotekets demokratifrämjande verkan. Det som däremot ifrågasätts av exempelvis informant 4 är vad det demokratifrämjande arbetet ska bestå i, då han är skeptisk till programverksamhetens egentliga värde för biblioteksanvändare. Resurserna som går åt till författarbesök och övriga aktiviteter gör också att bibliotekarier inte i lika hög grad kan bruka de kompetenser som är, eller borde vara, betecknande för bibliotekarieprofessionen; att vara informations- och litteraturförmedlare. I den meningen blir programverksamhet som praktik inte legitimt i en moralisk bemärkelse (Suchman 1995). Dock medger informant 4 att programverksamheten är ett bra verktyg för att hitta nya biblioteksanvändare. Detta medgivande kan förstås som ett resultat av en instrumentell logik; att även om programverksamhet i många fall gör att bibliotekarier ägnar sig åt aktiviteter som är utanför deras karakteristiska

yrkeskompetenser, så utgör den förhöjda aktiviteten i form av fler biblioteksanvändare att biblioteksverksamheten upplevs som betydelsefull av omgivningen.

Det går således att avläsa en gemensam strävan hos informanterna att ha en så inkluderande verksamhet som möjligt, med föresatsen att så många som möjligt ska komma till biblioteket. Rasmussen och Jochumsen (2003) beskriver denna övertygelse som ett viktigt element för professionens sammansättning, det vill säga föreställningen om att folkbiblioteket borde användas av alla (s. 86). Det är också denna föreställning som både internt och externt har legitimerande funktion (Rasmussen & Jochumsen 2003, Ibid.). Folkbiblioteket överlever som institution om befolkningen samt politiker upplever att den är betydelsefull för en majoritet i samhället (Ibid.). Rasmussen och Jochumsen menar vidare att folkbibliotek sedan 70-talet blivit mindre innehållsorienterad och mer användarorienterad, och i det sammanhanget inkluderat mer populärvetenskapliga medier och underhållande aktiviteter, med avsikten att vara inbjudande platser för en större del av befolkningen (Ibid.) Buschman (2003) menar också att ett vanligt försvar för folkbibliotekets existensberättigande i tider av osäkerhet är att beskriva det som en hörnsten i en välfungerande demokrati (s. 7). För att påvisa detta har två huvudsakliga argument framförts: att en välfungerande demokrati förutsätter välinformerade medborgare som har tillgång till information, och att bibliotekarier därmed främjar demokrati genom att fungera som den oundgängliga förmedlaren av information (Buschman 2003, Ibid.). Dock uppfattar Buschman det som ett uttryck för en substanslös retorik eftersom det inte finns några belägg för att bibliotekets tillgängliggörande av information, där både format och innehåll framstår som godtyckliga, per automatik främjar ett demokratiskt samhälle, och menar vidare att mycket av forskningen inom biblioteks- och informationsvetenskap som undersökt kopplingen mellan bibliotek och demokrati är otillfredsställande: ”Scholarly glosses are similarly shallow whether about the past or the present in that they merely catalog events in a happy consensus of information-equals-democracy narrative” (Ibid.).

De debatter som beskrivits i avsnitt 1.1 tyder på att det finns olika förståelser av vilka typer av material som borde exkluderas eller inkluderas i folkbibliotekens mediebestånd i förhållande till det demokratiska uppdraget.

I följande del redogör jag för de konflikter eller dilemman som informanterna upplever i samband med framförallt inköpsförslag på invandringskritiska titlar, och hur dessa dilemman och konflikter kan förstås i förhållande till deras tolkningar av det demokratiska uppdraget.

5.2 Del 2: Dilemman – Fri åsiktsbildning, mångfald och kvalitet

Introduktion

Bibliotekslagen förtydligar vilka målgrupper bibliotekarier och biblioteket ska prioritera i sina verksamhetsplaner, och som jag har visat ovan, framträder dessa målgrupper också i informanternas generella beskrivningar av hur de verkar för en demokratisk utveckling i kommunen.

I denna del presenterar jag situationer och förhållningssätt där bibliotekslagen och övriga styrdokument inte har lika tydliga funktioner som stöttande referenspunkter;

frågor som berör urval vid inköpsförslag, bortplockning av enskilda titlar eller gränserna för vad som är lämpliga aktiviteter inom ramen för folkbiblioteksverksamhet. Fokus är på material som uppfattas, på ett eller annat sätt, som invandringskritiskt eller diskriminerande gentemot vissa folkgrupper. Frågor som i stort berör konkreta beslut om inkludering eller exkludering av medier och aktiviteter ger upphov till mer reflexiva funderingar hos informanterna.

Som informant 1 uttrycker det: ”Vad är att skapa en plats för fri opinionsbildning? [...] Det är fortfarande upp till varje person med såhär inköpsansvar att avgöra vad det är då” (2017-02-24).

Här blir det aktuellt att tala om olika externa förväntningar och krav som skymmer kriterierna för vad som är legitimt inom ramen för folkbibliotekets uppdrag, och där frågor om vad som är normativt önskvärt i relation till bibliotekariens professionella yrkesroll ställs på sin spets.

Resultat och analys

Informanternas syn på fri åsiktsbildning och vad det innebär framträder som tydligast vid frågan om biblioteket brukar avböja inköpsförslag eller ta bort titlar från beståndet på grund av materialets karaktär. I dylika fall är det svårt att veta hur de ska utgå från bibliotekslagen, då den uppfattas som alldeles för vid och öppen för tolkning. När det faktiskt finns biblioteksplaner, medieplaner eller policydokument att utgå ifrån definieras dock inga tydliga gränser för vad som bör och inte bör förvärvas. Söderlind och Elf (2014) i sin nationella kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek drar samma slutsats utifrån de formella verksamhetsmål som studerats, och att de deltagande bibliotekens förvärvsarbete grundas i en stark användarstyrning (s. 55, 75). Det tydligaste dilemmat och konflikten hos bibliotekarier som Söderlind och Elf identifierar är:

[...] principen om biblioteket som en arena där man skall kunna ta del av allt material för att själv bilda sig en uppfattning, och ställningstagandet att säga nej till material som bedöms som främlingsfientligt eller diskriminerande till förmån för ett bibliotek där sådant material inte tillhandahålls utifrån tanken om bibliotekets demokratiska uppdrag (2014, s. 11).

Följaktligen hanterar bibliotekarier dylika dilemman på olika sätt (Ibid.).

Överlag uttrycker informanterna i min studie ett behov av att diskutera dylika frågor mer på sina bibliotek, bland annat för att det på en kollektiv nivå saknas en genomtänkt hållning hos personalen. Däremot uttrycks personliga förhållningssätt gentemot böcker som *Invandring och mörkläggning: en saklig rapport från en förryckt tid* (2013) av Karl-Olov Arnstberg och Gunnar Sandelin och *Massutmaning* (2017), som beskrivits i denna uppsats inledning (1.1); egenutgivna böcker som kritiserar svensk invandringspolitik.

Att ta ställning i frågor som berör samhället på lokal eller nationell nivå betyder även olika saker för informanterna. Vissa uppfattar tydliga ställningstaganden som opassande för ett bibliotek, då biblioteket ska vara politiskt neutralt, medan andra upplever att det är svårt då det saknas medhåll i form av kollegors samtycke eller från formella dokument, medan andra upplever att de redan tar ställning. Vad det ska tas ställning i utmynnar ofta i huruvida biblioteket ska fatta aktiva beslut gentemot inköpsförslag med invandringskritiska teman, eller att ta ställning mot enskilda låntagare som uttrycker fördomsfulla åsikter om minoritetsgrupper.

De flesta informanternas bibliotek saknar en inköbspolicy och informanterna har som nämnts ovan svårt att hänvisa till bibliotekslagen i samband med avböjda inköpsförslag.

Jag: Har ni en policy för inköp?

Informant 3: Det borde vi ju ha också [...] Jag tror mer att det är kvalitetsbegreppet vi har hänvisat till. I alla fall i våra fall har det varit det.

Informant 3, 2017-03-01

Informant 4 menar att hans bibliotek har en medieplan, men att den är svår att hänvisa till.

Vi har en medieplan. Den har i och för sig legat i träda. Vi har ju bytt system från SAB till Dewey och det har ju rätt mycket bäring på en sådan plan [...] Introt till den planen är rätt svepande också och det pratar om kanske IFLA, Unesco, bibliotekslagen och de här grejerna. Det blir ofta svårt när man kommer ner på den där Invandring och mörkläggnings [...] Det är svårt att hitta något jättetydligt att knyta upp det på. Det är det.

Informant 4, 2017-03-02

Informant 2 saknar en medieplan, och tillika en policy.

Vi är bara fem personer som jobbar inne på huvudbiblioteket. Och då beslutar vi helt enkelt att den här boken tycker vi inte att vi bör köpa in. Nu har vi ju ingen skriftlig policy för vad vi köper och vad vi inte köper ännu. Vi håller på och gör en medieplanering nu. Då kommer det finnas argument som man kan luta sig mot.

Informant 2, 2017-02-28

Informant 6s bibliotek har en inköbspolicy, som hon menar är förenlig med bibliotekslagen.

Ja det har vi. Och den är väl också beskriven nu i bibliotekslagen och det handlar ju om. Vi ska ha en bred representativitet i litteraturen till exempel. Den ska också vara av god kvalitet.

Informant 6, 2017-03-08

Att bedöma vad som är kvalitet är dock inte självklart då det finns många parametrar att förhålla sig till, menar informant 6.

Informant 5 menar att om det är osäkert huruvida en bok ska köpas in eller plockas bort brukar det ofta diskuteras sinsemellan i personalen.

Jag: Men ni har en policy kring det? Vid inköp? Om det är någon tveksam bok eller?

Informant 5: Nej, tror faktiskt inte vi har det. [...] Jag tror att man får utgå från de diskussioner och samtal vi har haft.

Informant 5, 2017-03-06

Informant 1 menar att hans bibliotek hade ett policydokument 2009, men att de för tillfället saknar en medieplan.

Sen har vi en biblioteksplan som i ganska svepande ordalag förklarar vad biblioteket ska vara för ställe. Men den är ju svår att drämma i bordet framför någon och säga ”kolla här, det är det här ni ska göra.” För det är ganska vaga termer.

Informant 1, 2017-02-24

Som informanterna antyder blir det svårt att utgå från bibliotekslagen och lokala styrdokument då de inte anger konkreta riktlinjer för hur personalen ska agera vid enskilda situationer. En instrumentell logik (Scott 2014) som utgår från tydliga föreskrifter verkar följaktligen vara svårt, och som Kann-Christensen (2009b) argumenterar kan istället alternativa logiker bli styrande i den dagliga biblioteksverksamheten. Marchs och Olsens (1989) lämplighetslogik blir här aktuell att tala om, det vill säga att handling baseras på vad som är normativt önskvärt i förhållande till den sociala identitet man identifierar sig med, vilket i informanternas sammanhang kan beskrivas som en bibliotekarieidentitet. Schreiber (2006) beskriver dock hur bibliotekarieidentiteter utvecklats samt avvecklats i samband med förändringar i samhället och biblioteksområdet. De institutionella normer som utgör reglerna för handling, vilket March och Olsen (1989) menar ges till känna bland annat genom socialisation och utbildning, kan inom en folkbibliotekariekontext vara motsägelsefulla, och därav blir kriterierna för vad som är ett lämpligt beteende, eller vad som är legitimt inom ramen för folkbibliotek i förhållande till demokratiuppdraget, föranleda olika resonemang och handlingsbeslut där kriterierna för vad som leder till pragmatisk legitimitet inte alltid överensstämmer med vad som är legitimt ur ett moraliskt och kultur-kognitivt hänseende (Suchman 1995).

Informant 3 menar att vid frågan om avböjda inköpsförslag brukar det ofta röra sig om högerpopulistisk litteratur. I ett exempel beskriver hon hur en kollega resonerade om ett inköpsförslag på en bok av Julia Caesar som har gett ut flera böcker på eget förlag, däribland *Världsmästarna: när Sverige blev mångkulturellt* (2010) och *Landet som försvann: Politiskt inkorrekta krönikor* (2014). Biblioteksanvändaren argumenterade för att boken skulle köpas in och ville inte ge vika, men det gjorde inte bibliotekspersonalen heller. Det orsakade dock huvudbry för den inköpsansvarige.

Han gick korridoren och funderade på argument för att vi inte skulle köpa in boken. För det han brottades med [...] Att alla ska komma till tals. Men mycket av den här litteraturen har getts ut på egna förlag för att den inte har publicerats av etablerade och det säger ju en del liksom. Kvalitet, man kan fortfarande använda sig av kvalitetsbegreppet. [...] När det är litteratur som kan skada andra människor så tydligt. När man har så politiska budskap eller motiv med det man gör. Då säger vi ju nej liksom.

Informant 3, 2017-03-01

Det speglar just den konflikt som många inköpsansvariga bibliotekarier upplever i Söderlinds och Elfs studie (2014). Att hitta balansen mellan att förespråka fri

åsiktsbildning och motviljan till att inkludera material som är främlingsfientligt eller diskriminerande gentemot vissa grupper.

Informant 3 som tidigare har hänvisat till bibliotekslagen för att försvara vissa programaktiviteter, menar dock att det blir svårare att göra det i den formella responsen till biblioteksanvändaren.

Jag: Skulle man kunna hänvisa till bibliotekslagen då? När det är en person som vill att ni ska köpa in en högerpopulistisk bok?

Informant 3: Ja, det är frågan. Verka till det demokratiska samhällets utveckling [läser ur bibliotekslagen]. Då kan de ju säga: ”då kan vi ju komma till tals.”

Informant 3, 2017-03-01

Problemet, som antyds ovan, är att §2 i bibliotekslagen även kan användas till personens fördel i det att hen kan hävda sin rätt till den typen av litteratur med föresatsen att bibliotekets uppdrag är att främja fri åsiktsbildning, och att avböjandet av ett visst material på grund av innehållet kan betraktas som en inskränkning av yttrandefriheten. Problematiken speglar de debatter som beskrivits i avsnitt 1.1, då olika bibliotekets beslut att ta avstånd från evenemang eller inköpsförslag med invandringskritiska förtecken föranlett beskyllningar om censur och inskränkningar av yttrandefriheten. Bibliotekarierna på informant 3s bibliotek undviker vanligen konflikt genom att istället administrera ett fjärrlån åt biblioteksanvändaren. ”Då blir det något annat bibliotek som blir svartepetter. [...] Man har den begränsade budget man har. Vad vill man köpa in? Kanske inte högerpopulistisk litteratur” (Informant 3, 2017-03-01).

Bibliotekarierna på informant 2s biblioteket väljer att inte köpa in förslag på böcker som de upplever är främlingsfientliga. Antingen administrerar de ett fjärrlån om det är möjligt, eller ber biblioteksanvändaren att köpa den själv i en bokhandel. Informant 2 uttrycker att det hade underlättat med en medieplan som är gemensam för de folkbibliotek som samarbetar utöver kommungränserna. ”För ärligt talat har vi inte någon direkt linje för hur vi ska göra” (Informant 2, 2017-02-28). Informant 2 vill ha en diskussion om hur biblioteket ska hantera den typen av material, med avsikten att komma fram till ett skriftligt dokument som samtliga bibliotekarier sedermera kan luta sig mot.

Och det är lite sådant som medieplanering också syftar till, att vi ska kunna få lite rätt med det. Inte bara så någon inre liksom känsla för vad som är rätt och fel, utan ha något faktiskt skriftligt om det.

Informant 2, 2017-02-28

Informants 2s motvilja till att köpa in invandringskritisk litteratur kan härledas till att många i kommunen har en negativ inställning till flyktingar och invandrare. Vidare menar hon att bibliotekarierna på hennes bibliotek måste ta ställning och visa att de står för demokrati, vilket hon menar kan yttra sig genom att personalen kan säga emot när besökare säger negativa saker om invandrare eller andra.

Och inte tyst hålla med bara när det kommer upp diskussion i disken för det gör det [...] Alltså det är mer någonting man gör som person kanske. Men jag tror att de flesta

på biblioteket faktiskt inte låter saker gå helt förbi. Alltså att man bara låter det passera. Den tiden har nog varit.

Informant 2, 2017-02-28

På informant 1s biblioteket får de varje vecka inköpsförslag på böcker som han menar ”direkt eller indirekt bidrar till en ökad rasism i samhället” (2017-02-24). Tidsbristen gör dock att personalen inte diskuterar böckernas innehåll och formulerar tydliga ställningstaganden för att inte köpa in dem. Istället administreras fjärrlån vid de tillfällen då boken finns på ett annat bibliotek. Att biblioteket har en liten budget och att egenutgivna böcker därför sällan köps in brukar anges som skäl för beslutet om ett svar skulle krävas av biblioteksanvändaren. Informant 1 upplever att det finns ett behov av en större kompetens i hur man hanterar främlingsfientlighet, då detta historiskt sett har varit ett stort problem i den kommun som han verkar i. I biblioteksrummet hörs det ofta hur biblioteksanvändare uttrycker inskränkta åsikter, och hur detta ska bemötas beskriver Informant 1 som en fin gränslinje.

Det här med den fria åsiktsbildningen, vi ska vara ett forum för det liksom. Då får man ta att inskränkta åsikter också yttras, men man måste ju också kunna bemöta de på ett sätt som inte blir konfrontativt eller som skapar mer problem än vad det bidrar till att lösa någonting.

Informant 1, 2017-02-24

Detta kan liknas vid det dilemma som Bossaller och Budd (2015) beskriver i relation till hur amerikanska bibliotekarier som är starka förespråkare av yttrandefrihet ska förhålla sig till uttalanden av biblioteksanvändare som innefattar hets mot folkgrupp (hate speech). Bossaller och Budd menar att ett neutralt och icke-dömande förhållningssätt ingår i de riktlinjer för bibliotekarieprofessionen som formulerats i ALAs *Core Competences*, vilket vidare beskrivs som en förutsättning för att biblioteksanvändare ska kunna söka information obehindrat (2015, s. 30). En liknande motivering framförs i propositionen till den nya bibliotekslagen om varför ”fri åsiktsbildning” ska finnas med i ändamålsformuleringen i §2:

Att biblioteken, enligt regeringens förslag, ska bidra till fri åsiktsbildning understryker betydelsen av att de intar en neutral hållning i förhållande till den information som tillhandahålls och även i övrig verksamhet understödjer ett fritt meningsutbyte. Bestämmelsen innebär att biblioteksverksamheten ska präglas av öppenhet för olika perspektiv och stå fri från censur eller andra hindrande åtgärder. Yttrandefriheten är den grund som den fria åsiktsbildningen vilar på (Prop. 2012/13:147, s. 13).

Bossaller och Budd ställer sig dock frågande till huruvida försvaret av hets mot folkgrupp är förenligt med bibliotekets demokratiska uppdrag, då negativa uttalanden som riktar sig mot vissa grupper motverkar bilden av biblioteket som en plats för alla (2015, s. 27). Även om hets mot folkgrupp är straffbart i Sverige, så lyfter informant 1, 2 och 3 frågan angående hur bibliotekarier ska bemöta biblioteksanvändare som uttrycker negativa åsikter om minoriteter, och vidare hur detta kan göras på ett sätt som är förenligt med uppdraget om att bidra till en fri åsiktsbildning. Som informant 1 uttrycker behövs det en större kompetens i hur man bemöter främlingsfientlighet om biblioteket ska kunna verka för en större mångfald, och att en lösning hade varit

att anställa bibliotekarier med invandrarbakgrund och språkkunskaper inom exempelvis arabiska.

Informant 1 hänvisar till debatten kring Botkyrkas och Ekerös beslut att inte köpa in *Massutmaning*, och menar att dylika kontroverser bidrar till en viss försiktighet hos bibliotekspersonalen. Informant 1 menar att hans bibliotek till exempel inte vågar avbryta prenumerationer på tidningar som de upplever är av undermålig kvalitet, som exempelvis *Göteborgs-Posten*. Skälet härleder han till en viss ängslan hos biblioteket.

Jag: Vad är den här ängslan?

Informant 1: Jag tror det är debattklimatet som råder. Det är så lätt att få skit kastat på sig. [...] Man vill ju inte att folk ska komma till biblioteket och vara arga. För att det i sig skapar ett klimat där folk, där alla inte känner sig välkomna, trygga. [...] Det är ju jäkligt känsligt liksom. Folk blir provocerade av småsaker. Och då får man passa sig. Sen om man ska det eller inte, det vet jag inte, men man gör det. För skulle vi avsluta prenumerationen på GP skulle vi behöva motivera det, och det räcker inte med att det är en skittidning. Om man tycker det. Just i och med att vi ändå på något sätt ska representera alla liksom, på något jäkla sätt ska vi det. Eller finnas till för alla. Det står uttryckligen i alla våra dokument liksom. Men. Jag vet inte, ängslan, den finns ju, skulle jag nog säga, i de flesta skikten i organisationen. [...] Även högre upp sådär. Man vill ju inte göra sig några ovänner någonstans.

Informant 1, 2017-02-24

Som informant 1 uttrycker utgör uppdraget om att biblioteket ska vara representativt för alla ett visst hinder i förhållande till medieförvärv och urval. Den användarorientering som antyds här, där biblioteksanvändarens preferenser i viss mån får företräde, begränsar bibliotekariernas möjligheter till att bruka sina egna professionella omdömen om inkludering eller exkludering av vissa informationsmedier i biblioteksbeståndet, samtidigt som en underliggande ängslan för att bli kritiserad av omgivningen bidrar till en försiktighet hos bibliotekspersonalen.

Audunson (1996) lyfter den svåra gränsen mellan bibliotekariens professionella uppgift att skapa ett kvalitativt utbud och samtidigt låta användaren ha ett stort inflytande:

The traditional professional notion that public libraries are to distribute material within the limits of quality, and that it is the professional task of the librarians to decide if an item falls within these limits or not, is also questioned. Today many regard such a practice as an unacceptable paternalism (s. 13).

Informant 3s bibliotek använder dock bristande kvalitet som skäl för att inte köpa in vissa egenutgivna böcker, även om kvalitetsbegreppet kan, som hon menar, uppfattas som något förlegat. Informant 4 menar dock, som nämnts i del 1, att bibliotekslagen stöder bibliotekariernas självförtroende i att kunna skapa ett mediebestånd utifrån professionella urvalskriterier. Problemet som informant 4 dock lyft fram är att det inte har funnits tid eller pengar för detta då programverksamheten har upptagit mycket av bibliotekets resurser (se avsnitt 5.1). Informant 5 upplever att det är oklart huruvida bibliotekarier ska ägna sig åt att bedöma litterär kvalitet, och menar vidare att det skulle behövas mer utbildning i detta om det ska ingå i arbetsuppgifterna.

Jag: Skulle det behövas mer tid för att läsa?

Informant 5: Det beror på vad de vill att vårt uppdrag ska vara. [...] Om vi har ett läsfrämjande uppdrag, då måste vi veta vad det är vi förmedlar. Och varför vi förmedlar just de böckerna. Jag tycker inte det är helt självklart faktiskt som det ser ut idag med utbildningen och bibliotekslagen och institutionen. Vad är det vi ska göra?

Informant 5, 2017-03-06

Som informant 1 antyder utgör massmedial rapportering en extern faktor som spelar in i hur bibliotekspersonal förhåller sig till kontroversiella titlar. Informant 5 uttrycker något liknande då hon säger att det sällan förekommer diskussioner om enskilda titlar förutom när det blir aktuellt.

Det blir ju aktuellt när det kommer upp mycket i media, för då måste man litegrann vara på sin vakt. Det kan ju komma någon journalist helt plötsligt och bara ställa en fråga, och då kan ju inte vi stå där och bara: ”nä det vet inte vi, det har vi inte hört talas om”. Så folk följer ju debatten.

Informant 5, 2017-03-06

Informant 1 och 5 antyder att titlar som uppmärksammats i media föranleder diskussioner sinsemellan i personalen, då det kan uppstå ett visst krav från omgivningen om att kunna motivera beslut i förhållande till exkluderingen eller inkluderingen av de uppmärksammade titlarna. Detta indikerar att den lämplighetslogik (March & Olsen 1989) som styr vad som är ”det rätta att göra” i förhållande till omtvistade titlar, i hög grad utgår från de åsikter som uttrycks i den externa omgivningen, och inte i yrkesetiska överväganden. Det lämpliga blir med andra ord att försöka fatta beslut som inte föranleder kritik från omgivningen. Detta är i linje med vad Dowling och Pfeffer (1975) skriver om organisationer som är beroende av socialt och politiskt stöd, det vill säga att de i högre grad kommer att ägna sig åt legitimerande beteende. Informant 1, 2 och 3 uttrycker ett motstånd gentemot egenutgivna böcker i stil med *Massutmaning* då de inte har genomgått källkritiska granskningar, då tillgängliggörandet av vinklade texter om invandringspolitikens negativa konsekvenser kan stärka redan existerande fördomar om invandrare och flyktingar. Att avböja den typen av titlar verkar vara i överensstämmelse med en moralisk legitimitet i informant 1, 2 och 3s fall, då det motsvarar deras uppfattningar om vad som är normativt önskvärt i förhållande till bibliotekets demokratiska uppdrag. Dilemmat som uppstår är att besluten inte kan styrkas genom att hänvisa till några övergripande riktlinjer, det vill säga att den pragmatiska legitimitet (Suchman 1995) som kan uppnås genom att hänvisa till en regulativ kraft (Scott 2014) som bibliotekslagen i detta fall inte fungerar, då lagtextens paragrafer är för vida och öppna för tolkning.

Informant 1 uttrycker i likhet med informant 2 ett behov av mer formella åtgärder för att kunna hantera dessa frågor i någon större utsträckning.

Jag skulle säga att det krävs ett större grepp och en större satsning uppifrån och så för att på riktigt kunna jobba med de här frågorna.

Informant 1, 2017-02-24

Dock delar inte informant 4 och 6 denna uppfattning. Informant 6 uttrycker att biblioteket inte borde avböja böcker i stil med *Massutmaning* om det finns långa låntagarköer och ämnet är någonting som är dagsaktuellt, förbehållet att det inte är en obalanserad rasistisk text. Människor borde kunna debattera någonting som står på dagordningen i dagstidningar varje dag menar informant 6, det vill säga flyktmottagande och integrering, och då menar hon att de kan bjuda in till den debatten på biblioteket. När jag frågar om det kan finnas skäl för biblioteket att ta ställning i politiska frågor svarar informant 6:

Det är inte vår uppgift. Vår uppgift är att vara en neutral mötesplats för åsiktsyttringar och information om samhällets företeelser, både nu och då. Vi kallas ju ibland för samhällets minne. Vi kan inte radera historien.

Informant 6, 2017-03-08

Informant 6s uttalanden antyder att hon är en stark förespråkare för informationsfrihet. Dock menar hon att det finns motstridiga åsikter på hennes bibliotek och hos bibliotekarier överlag.

Då är det ju den här spännvidden mellan att man vill uppfostra och man vill bejaka yttrandefriheten. Och ena ändan kan ju tycka då att genom att förtrycka uttrycken, det leder liksom, man måste ha en öppen debatt. Om folk ställer sig frågor så måste man öppet kunna debattera dem. Och andra sidan; ett demokratiskt uppdrag kan också uttolkas som att ingen ska känna sig förfördelad eller förolämpad i utbudet så att säga. Det kan man säga är ytterligheterna, sen måste man ju mötas där.

Informant 6, 2017-03-08

Personligen anser informant 6 att bibliotek inte borde ta bort titlar från beståndet, även om innehållet kan upplevas som kränkande för vissa biblioteksanvändare. Hon hänvisar till debatten om Stina Wirséns figur Lilla Hjärtat och hur barnboksavdelningen på hennes bibliotek fattade ett beslut om att behålla författarens verk i sina samlingar.

Jag menar, det är någon som uttryckt sig som att man kan sätta en ära i att bli kränkt också. Det är liksom, i livet går det inte att slippa motstånd eller att vara skyddad från födelse till död. Det är inte att vara människa. Människa handlar om att möta olika människor. [...] Jag menar i en demokrati så har den enskilda ett eget ansvar. [...] Vi har ju rösträtt. Då har man också ett ansvar och skyldigheter, inte bara rättigheter liksom.

Informant 6, 2017-03-08

Informant 4 menar att hans bibliotek i princip aldrig avböjer inköpsförslag och att de var tidiga med att införskaffa *Invandring och mörkläggnings*. Det förekom dock diskussioner på hans bibliotek och i mejltrådar mellan de olika filialerna och huvudbiblioteket kring huruvida titeln skulle införskaffas. Nu menar informant 4 att böcker i den invandringskritiska genren köps in rakt av. Det har samtidigt, som han uttrycker det, utgivits ”mer snälla, lite mer avrundade böcker” i ämnet sedan *Invandring och mörkläggnings* gavs ut 2013 (2017-03-02). Som exempel på lite mer snälla och avrundade debattböcker som behandlar invandring nämner han boken

Massutmaning. Efter att ha läst positiva recensioner och själv bläddrat i boken anser han att det är en mer professionell, samlad och systematisk presentation av invandringsstatistik. Ett av skälen för de positiva recensionerna, till skillnad från tiden när *Invandring och mörkläggning* gavs ut, härleder han också till det förändrade debattklimatet och den utökade utgivningen av böcker i genren. Även om den typen av böcker köps in på informant 4s bibliotek om det uppstår en efterfrågan menar han samtidigt att utvecklingen i samhället också kräver eftertanke hos biblioteket.

Nej men sådana frågor, det är jätteviktigt hur man förhåller sig till det. Och inte bara i program och sådär. Och sen så tror jag också att på tal om det här med demokratiska värden och så. Folkbildning och vad biblioteken kan bidra med. Integration och sådant. Det finns det ett enormt behov av.

Informant 4, 2017-03-02

Informant 4 och 6 anser att om det uppstår en efterfrågan på invandringskritisk litteratur till följd av vad som debatteras i massmedia borde bibliotekarier erbjuda biblioteksanvändare möjligheten att bilda sig en egen uppfattning i dessa frågor. Båda hänvisar till höga låntagarköer, medan informant 4 också anger en utökad utgivning i genren, positiva recensioner och ett förändrat debattklimat som underliggande orsaker till varför det blir problematiskt för bibliotekarier att exkludera den typen av litteratur. Det är en intressant observation som antyder att invandringskritiska åsikter har blivit mer normaliserade och legitima inom det massmediala debattklimatet. Som Hansson (2010) menar inbegriper föreställningen om bibliotekets neutralitet att bibliotekarier ska göra medieinköp och bedriva programverksamhet som speglar de opinioner och ståndpunkter som finns i omgivningen. Samtidigt är det, menar jag, i linje med en NPM-logik som betraktar användare som kunder, vilket kan sägas speglas i informant 4 och 6s resonemang där långa låntagarköer och en stor efterfrågan på egenutgivna titlar i stil med *Massutmaning* anges som skäl för att införskaffa dem. Buschman (2003) anser att när efterfrågan blir en styrande faktor vid urval kan det förstås som en aspekt av NPMs inflytande på bibliotekarieprofessionen. Dock kan den utökade användarorienteringen också betraktas som en del i en övergripande vilja om att beståndet ska reflektera de behov som finns inom kommunen; en hållning som Hedemark (2009) menar kan spåras tillbaka till de svenska debatter som fördes kring folkbibliotekets uppdrag under 70-talet, då yngre bibliotekarier ville ta avstånd från den borgerliga ”finkulturen” som de ansåg var representativt för biblioteksbeståndet, med ambitionen att verksamheterna istället skulle rikta sig till ”olika eftersatta grupper i samhället” (s. 53). Att inte utgå från vad biblioteksanvändare uttryckligen vill ha kan också upplevas som att bibliotekarier bedriver någon form av paternalism (Audunson 1996), eller som informant 6 uttrycker det: ”spännvidden mellan att man vill uppfostra och att man vill bejaka yttrandefriheten”. Att exkludera titlar på grund av innehållets potentiellt negativa konsekvenser kan följaktligen också upplevas som att bibliotekarier moraliserar eller vidare inskränker på yttrandefriheten.

Men att utgå från vad som är populärt utan att evaluera innehållet innebär enligt Buschman (2003) en glidning från bibliotekets demokratiska roll, i det att utbudets mångfald och underbyggande av rationella diskurser reduceras till förmån för vad som går hem hos en större användarskara (s. 121). Att basera urval på vad som är efterfrågat med argumentet att bibliotekarier inte ska moralisera över innehåll, och att det stärker biblioteksanvändarens frihet att välja, korresponderar också med en

marknadsorienterad och nyliberal logik där individens autonomi och frihet får företräde framför demokratiska värden som jämlikhet och social inkludering av underprivilegierade grupper. Detta är också någonting som Buschman (2003) understryker i en citering av forskaren och kulturkritikern Henry Giroux (1999):

[A] narrow redefinition of freedom as a private good may actually present a threat to democracy.... Markets don't reward moral behavior, and as corporate culture begins to dominate public life it becomes more difficult for citizens to think critically and act morally [...] [Public institutions must] nourish the proper balance between democratic public spheres and commercial power, between identities founded on democratic principles and identities steeped in forms of competitive, self-interested individualism that celebrate their own material and ideological advantages (s. 122f).

Buschman (2003) diskuterar visserligen den marknadsorientering som präglar bibliotek i USA, samt vad bibliotek framöver borde göra i relation till kommersialiseringen av det amerikanska kulturlivet och den starka individualism som frodats i kapitalismens kölvatten. Men som Frenander (2012) samt Hedemark och Börjesson (2014) diskuterat så har en marknadslogik även slagit rot inom svensk offentlig sektor sedan 80-talet, samtidigt som kulturpolitiken har blivit alltmer instrumentell i det att folkbibliotek ska bidra till att göra kommunen till en attraktiv plats (Carlsson 2013). Som Buschman (2003) menar behövs det bibliotekarier som tar ställning mot den kundorientering som präglar både privata och offentliga institutioner, med föresatsen att skapa mediebestånd och aktiviteter som omfattar andra perspektiv än dem som dominerar i det offentliga livet i övrigt.

Enligt informant 4 är bibliotekariekåren dock ideologiskt präglad, vilket han menar kan vara en underliggande förklaring till varför så få exemplar av *Invandring och mörkläggnings* införskaffades i hela kommunen trots titelns stora efterfrågan.

Ungefär som poliskåren kanske har vissa slagsidor, så har vi det också kanske. Sen är det inte bra att det är så. Man hade önskat att man kunde hantera det mer strukturerat och professionellt.

Informant 4, 2017-03-02

När jag frågar om det finns underliggande värderingar inom yrkeskåren svarar informant 4:

Om vi börjar enkelt och lägger det på någon slags vänster-högerskala [...] Man tycker, på tal om det kompensatoriska uppdraget, att det finns så mycket höger. Att vi drar på med lite extra vänster och tänker att det ordnar sig nog ändå för det är så mycket av det. Det bryts ändå.

Informant 4, 2017-03-02

Vänsterorienteringen speglas i bland annat bibliotekens samhällsavdelningar, menar informant 4, vilket också kan förklaras av förlagsbranschens utgivning. Vidare kontrasterar han detta mot tidningshyllan som domineras av liberala och blå ledarsidor efter att tidningen *Arbetet* lades ned (socialdemokratisk dagstidning). Informant 4 antyder att eftersom en höger/nyliberal åsiktsriktning dominerar i etablerade informationskanaler, kan det alternativ som bibliotekarier erbjuder i form

av ett mer vänsterorienterat/socialistiskt mediebestånd kompensera för obalansen som råder i samhället i övrigt. Med det resonemanget hindrar inte biblioteket människors fria åsiktsbildning, då olika ideologiska övertygelser ”bryts” mot varandra.

Det dilemma som följer med att avböja inköpsförslag kan förklaras av att det har blivit en institutionaliserad norm att folkbibliotek ska spegla biblioteksanvändares behov och preferenser (Kann-Christensen & Balling 2011, s. 107). Som Hedemark (2009) beskrivit började en mer användarorienterad hållning ta form hos folkbibliotekarier i Sverige under 70-talet. Det blir därför svårt att peka mot vilka resonemang som reflekterar en bibliotekarielogik och en NPM-logik, då användarorientering betonas både inom bibliotekarieprofessionen och förvaltningsprincipen NPM. Kann-Christensen och Balling (2011) hänvisar till en undersökning som visar att norska bibliotekarier som bedriver litteraturfrämjande aktiviteter inte vill ha en bildande eller predikande roll: ”Rather they emphasise the democratic ideal and equality as a central value in their professional work. They are aware that people have different taste, but they regard all tastes as important” (s. 108). Även argument om att främja demokrati och jämlikhet kan vara förenligt med en NPM-logik. Retoriken om demokrati är som nämnts ovan någonting som Buschman (2003) kritiserar, då han menar att det ofta är substanslöst. Oavsett verkar det vara svårt för informant 1, 2 och 3 att avböja efterfrågade och invandringskritiska titlar med legitima argument, då en pragmatisk legitimitet (Suchman 1995) innebär att motsvara ”väljarskarans” intressen; biblioteksanvändare och kommunpolitiker, där den senare gruppen kan antas vara tillfredsställda om kundnöjdhet och höga låntagarsiffror är det slutliga resultatet; och en moralisk legitimitet (Suchman 1995) kan också vara problematiskt, då neutralitet och en stark användarorientering framstår som två centrala delar i bibliotekariers yrkesetiketiska principer. Ur ett kognitivt legitimitetsperspektiv (Suchman 1995) är det också svårt att avböja inköpsförslag, eftersom folkbibliotekens praktiker och beslut inte upplevs som självklara eller oundvikliga hos omgivningen, utan kan utsättas för kritik (se avsnitt 1.1). Jag menar därför att den värdebaserade legitimitet och den instrumentella legitimitet som Audunson (1996) gjort skillnad på i sin undersökning i viss mån har förenats, och att det av den anledningen blir svårt att dra någon slutsats som visar på att det är olika konkurrerande logiker som underbygger informanternas dilemman i förhållande till inkludering eller exkludering av efterfrågade titlar med invandringskritiskt innehåll.

I följande kapitel ska jag besvara forskningsfrågorna genom en sammanfattande diskussion av del 1 och 2.

6. Diskussion

Här ämnar jag att uppnå syftet med uppsatsen genom att besvara de forskningsfrågor som presenterades i avsnitt 1.2.

Syftet med uppsatsen är att fördjupa kunskapen om hur folkbibliotekarier ser på folkbibliotekets demokratiska uppdrag och funktion, genom att undersöka om urvalet av medier och aktiviteter med framförallt invandringskritiska inslag kan skapa osäkerhet i relation till det beskrivna demokratiska uppdraget och funktionen, med föresatsen att åskådliggöra de olika externa och interna krav som folkbibliotekarier har att förhålla sig till och som antingen förtydligar eller skymmer kriterierna för vad som är legitimt handlande inom ramen för folkbiblioteket som institution med specifikt fokus på det demokratiska uppdraget.

Forskningsfrågor:

1. Vad beskriver några folkbibliotekarier i Skåne som demokratifrämjande arbete på folkbiblioteken där de jobbar? Hur kan deras beskrivningar förankras i bibliotekslagen?
2. Vilka eventuella möjligheter och begränsningar upplever dessa folkbibliotekarier på sina arbetsplatser i relation till att främja den demokratiska utvecklingen i samhället och mer specifikt i kommunen?
3. Förekommer det situationer vid urval av medier och aktiviteter där dessa folkbibliotekarier blir osäkra kring vad som är legitima beslut inom ramen för folkbibliotekets demokratiska uppdrag och funktion?

Det går att hos informanterna avläsa en gemensam strävan att verka för en så inkluderande verksamhet som möjligt. Folkbiblioteket ska vara en plats som är öppen för alla. Detta är förenligt med den ideologi som syftar till att stärka allas lika möjligheter till kunskap och bildning som präglat folkbiblioteket sedan dess moderna tillblivelse (Hansson 1998; Hafner & Sterling-Folker 1993; Buschman 2003; Koehler 2015; Audunson 1996). Det demokratiska arbete som informanterna beskriver består i att framförallt fungera som ett stöd för underprivilegierade personer i samhället; flyktingar/invandrare/nysvenskar, personer med funktionsvariationer samt barn och ungdomar.

Dessa grupper är även inkluderade i bibliotekslagens (2013:801) paragrafer om prioriterade grupper. Informanterna betraktar bibliotekslagen i den bemärkelsen som antingen ett bekräftande dokument, en måttstock vari det går att bedöma biblioteksverksamheten eller som ett verktyg för att tillskansa sig externa medel samt

rättfärdiga bibliotekens befintliga resursförbrukning gentemot omgivningen. Som en extern kraft blir bibliotekslagen, i min mening, betydelsefull för hur informanterna ser på det demokratiska uppdraget då den ringar in de mål som är legitima inom ramen för ett folkbibliotek: om de demokratiska strävandena går att förankra i bibliotekslagen och lokala styrdokument, som hänvisar till lagtextens paragrafer, blir de sedermera legitima i ekonomiska och politiska termer, men även relevant som verksamhetsområde för folkbiblioteket. Hedemark och Börjesson (2014) hänvisar till en fallstudie från 2011 som undersöker hur några medarbetare på ett svenskt folkbibliotek använder nationella och lokala styrdokument som ett redskap i utarbetandet av nya verksamhetsområden.

”För det första använde informanterna styrdokumenterna för att avgöra vad som var möjligt att se som ett verksamhetsområde” (Hedemark & Börjesson 2014, s. 107).

Medlemmarna som deltog i fallstudien ansåg att de många invandrade och flerspråkiga besökarna innebar en utmaning för biblioteket. De vände sig till styrdokumenterna för att bedöma om de kunde utveckla en vision med målet att finna en lösning på den upplevda utmaningen (Ibid.). Vidare skriver Hedemark och Börjesson:

För det andra fungerade styrdokumenterna som ett sätt för biblioteket att göra service till invandrare möjligt ur ett resursmässigt perspektiv. För att en lösning av en upplevd utmaning ska komma till stånd i ett bibliotek krävs att behovet värderas tillräckligt högt för att det ska få del av resurser i form av personal, arbetstid och medel till inköp av medier och till finansiering av aktiviteter (Ibid.).

Samtidigt förutsätter det att bibliotekets vision är någorlunda förenlig med den övergripande kommunala visionen (Ibid.)

Informant 2,3,4,5 och 6 ringar in stödet för nysvenskar/flyktingar/invandrare som en viktig beståndsdel i det demokratiska arbetet, och detta arbete blir möjligt ur ett resursmässigt perspektiv om det är förenligt med den kommunala visionen. Folkbiblioteket kan i denna mening bli en beståndsdel i integrationsprocessen i stil med Arbetsförmedlingen, socialförvaltningen och Migrationsverket. Ur den aspekten uppstår en växelverkan mellan informanternas syn på det demokratiska uppdraget och vad som är resursmässigt plausibelt, men också vad som ur ett längre perspektiv gör att folkbiblioteket förblir en relevant institution.

Informant 1 känner sig dock splittrad i vad demokratiuppdraget ska bestå i förhållande till bibliotekets användare. En orsak är att det, som han uttrycker, saknas underlag för att jobba med personer med annat modersmål än svenska då de utgör en liten del av kommunens befolkning. Det demokratifrämjande arbetet i informants 1s situation består i att på eget initiativ försöka verka för mångfald genom bland annat skyltningen av böcker i bibliotekslokalen.

Urval av aktiviteter och medier som inte på ett tydligt sätt går att knyta till bibliotekslagens paragrafer och de mål som definieras i lokala styrdokument riskerar att sänka bibliotekets trovärdighet, då den legitima grunden för dem inte är lika uppenbar. Detta framgår av informanternas svar som berör vilka typer av medier som exkluderas eller inkluderas i bibliotekets medieförvärv, där samtliga informanter med undantag från informant 5 resonerat om skälen för att antingen införskaffa eller avböja egenutgivna titlar som är kritiska mot svensk invandringspolitik. Att informanterna nämner den typen av litteratur kan kopplas till den mediala debatten om biblioteket i Ekerö och Botkyrka, men också till en mer generell

yttrandefrihets/censur-debatt kring den svenska invandringspolitikens negativa konsekvenser och folkbibliotekets demokratiska uppdrag i relation till inkluderingen/exkluderingen av dylikt innehåll. Att hänvisa till bibliotekslagen i dessa sammanhang är svårt, då §2 innefattar att bidra till ”kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”, samtidigt som §6 stipulerar att folkbibliotekets utbud och tjänster ska ”präglas av allsidighet och kvalitet”.

Informanterna och deras kollegor handlar istället utefter deras normativa uppfattningar om vad som är det ”rätta att göra”, det vill säga att en lämplighetslogik blir styrande (March & Olsen 1989; Kann-Christensen 2009b). Hur denna lämplighetslogik manifesterar sig kräver en sammanfattande bakgrundsbeskrivning av organisationsfältets utveckling, som på många sätt kan underbygga förståelsen för den konflikt som informanterna beskriver i relation till exkludering/inkludering av böcker med invandringskritiska förtecken.

I den generella synen på folkbibliotekets demokratifrämjande uppdrag inbegrips att biblioteket ska vara en plats som är öppen för alla (Rasmussen & Jochumsen 2003). I detta har folkbiblioteket under de senaste decennierna blivit mer användarorienterade, samtidigt som ett anti-elitiskt hållningssätt utvecklats som uttrycks bland annat genom motståndet hos folkbibliotekarier att exkludera vissa typer av material eller aktiviteter på grund av dess innehållsliga kvalitet (Hedemark 2009; Kann-Christensen & Balling 2011). Vidare gör en mer marknadsorienterad förvaltningsprincip att folkbiblioteket behöver konkurrera om skattemedel, och i enlighet med detta blir efterfrågan och användarstyrning viktiga principer i formella verksamhetsplaner på folkbibliotek (Kann-Christensen 2009a, 2009b; Buschman 2003). Den tekniska utvecklingen har också bidragit till att fokus på innehåll successivt har ersatts av ett fokus på att vara informationsförmedlare i ett digitalt informationslandskap (Jochumsen & Rasmussen 2006; Schreiber 2006). Vidare har det omtvistade anspråket på neutralitet hos folkbibliotekarier, enligt Jaeger med kollegor (2013), huvudsakligen resulterat i två saker: ” [...] (1) an effort to create collections that present as many different viewpoints as possible and (2) an effort to remain apolitical to the greatest extent possible” (s. 370).

Då mycket av folkbibliotekets legitimitet består i att vara en allomfattande verksamhet som kan tillfredsställa en bred målgrupps behov, skulle en strategisk återgång till ett universellt kvalitetsbegrepp som en styrande princip för mediebeståndet vara ett sätt för folkbiblioteket att, som Rasmussen och Jochumsen (2003) uttrycker det, att begå ett ”glorifierat självmord” (*min översättning*) (s. 91).

Den allomfattande verksamhet som folkbiblioteket ska representera kan göra det svårare att motivera exkluderingen av efterfrågade titlar i stil med *Massutmaning*, samtidigt som den apolitiska och neutrala profilen medför att folkbibliotekarier inte kan ta en tydlig ställning gentemot debattböcker med anspelning på dess ideologiska och politiska budskap. Vissa av informanterna upplever att det är svårt att motivera avböjda inköpsförslag i samband med att det inte finns några tydliga grunder för vad som kan eller bör exkluderas från biblioteksbeståndet. Ambitionen om biblioteksanvändares delaktighet och inflytande i frågor om mediebeståndet framstår som central på informanternas bibliotek, och att öppet avböja inköpsförslag med anspelning på titelns innehåll eller bristande tillförlitlighet och/eller kvalitet kan som nämnts i avsnitt 5.2 betraktas som en form av paternalism (Audunson 1996). Som informant 6 uttrycker det ska biblioteket vara en neutral mötesplats, och i detta kan enskilda bibliotek och bibliotekspersonal upprätthålla sin trovärdighet genom att

agera i enlighet med det imperativ om politisk och ideologisk neutralitet som är etablerad inom folkbibliotekssektorn (Jaeger et al 2013; Hansson 2010, 1998; Bossaller & Budd 2015 m.fl.). Detta speglar i viss mån vad Koehler (2015) skriver om bibliotekets demokratiska funktion i samhället:

”As compelling as the argument appears, libraries in and of themselves are not engines of democracy. Libraries are institutions that support the status quo, whatever that status quo might be” (s. 143). Koehler menar också att eftersom folkbibliotekets ”väljare” inbegriper hela samhällets befolkning, och mer specifikt kommunbefolkningen, kommer verksamheter följaktligen att spegla det sociala paradigm som existerar, med följderna att när samhället exempelvis tolererar diskriminering kommer folkbiblioteket att göra detsamma (2015, s. 99). För att styrka sitt argument hänvisar Koehler till en amerikansk studie av Louise Robbins (2000) med exempel på de konsekvenser som drabbat folkbibliotekarier när de motsatt sig det sociala paradigmet; utfrysning, hot och uppsägning (Ibid.).

I samband med avböjandet av Sanandajis bok *Massutmaning* fick till exempel Ekerö bibliotek hatmejl i samband med att det uppmärksammades i sociala medier, där många innehöll personliga kränkningar riktade mot den inköpsansvarige vars namn och kontaktuppgifter spridits på den invandringsfientliga hemsidan *Nyheter Idag* (Sofroniadou 2017). Biblioteket fick även utstå kritik från ledarsidor på *Svenska Dagbladet* (Arpi 2017) och *Göteborgs-Posten* (Teodorescu 2017), med det slutliga resultatet att kulturförvaltningen i Ekerö kommun ”körde över” bibliotekspersonalens beslut om att inte införskaffa titeln, vilket den inköpsansvarige upplevde som en offentlig uppläxning, samt en kränkning av bibliotekets professionalitet och uppdrag (Sofroniadou 2017).

Sammantaget antyder informanternas svar att den bärande logik som styr vad som är lämpliga handlingar i förhållande till exkludering eller inkludering av kontroversiella titlar i mångt och mycket handlar om att fatta beslut som inte framstår som förankrade i en ideologisk eller politisk övertygelse. Om informanterna avböjer inköpsförslag med argumentet att författaren driver en politisk agenda, eller att inkluderingen av samma titel strider mot bibliotekets demokratiska uppdrag, kan det föranleda beskyllningar om att bibliotekarier är, som ledarskribenten Teodorescu uttrycker det, ”ideologiska censurivrare” (2017). Gemensamma policydokument för inköp, både inom och över kommungränserna, är någonting som informant 1, 2, 3 och 4 uttrycker ett behov av. Frågan är dock om formella riktlinjer som utstakar de värden biblioteken ska stå för hade underlättat beslut, eftersom det ändå är bibliotekarier som i slutändan får avgöra vilka titlar som är förenliga med de utstakade värdena.

Sammanfattningsvis tyder informanternas svar på en viss osäkerhet i hur folkbiblioteket ska leva upp till det demokratiska uppdraget i förhållande till förvärvet av invandringskritiska titlar. Som Francke med kollegor (2016) uttrycker behöver folkbibliotek hålla en levande och öppen debatt eftersom samhällsvärderingar förändras över tid. Då titlar med invandringskritiska förtecken föranleder diskussioner hos personalen på informanternas bibliotek, där förespråkandet av fri åsiktsbildning vägs mot viljan om att främja alla människors lika värde, drar jag slutsatsen att det finns en stor medvetenhet om de förändringar som sker i omgivningen på både ett socialt och politiskt plan. Vidare tyder det på att uppdraget om att verka för ett demokratiskt samhälle tas på allvar, och att det

följaktligen kräver utrymme för ständiga omprövningar av yrkesetiska förhållningssätt och vilka sorts tjänster som kan motsvara de skiftande behov som finns i dagens mångfacetterade samhälle.

7. Reflektion

Eftersom jag har besvarat forskningsfrågorna genom en kvalitativ intervjustudie med sex personer har frågan om resultatens generaliserbarhet och eventuella bidrag till forskningsfältet varit en ständig följeslagare under hela skrivprocessens gång. Då jag endast har applicerat en metod har det blivit väsentligt att kunna styrka analysen genom kontinuerliga hänvisningar till tidigare forskning. Både före, under och efter intervjutillfällena har det varit viktigt att upprätthålla ett öppet förhållningssätt och inte låta förutfattade meningar blockera nya insikter och perspektiv. Vidare har jag under resultat- och analysredovisningen försökt återge intervjuerna på ett sätt som är förenligt med god forskningsetik. Men faktum kvarstår att det ändå är jag som har valt hur frågorna ska ställas, hur svaren ska återges, vilka delar som är relevanta och hur de ska tolkas på ett sätt som motsvarar syftet med uppsatsen. Följaktligen har jag valt bort vissa intressanta perspektiv och tankar som informanterna uttryckt, då de enligt min bedömning inte haft någon direkt relevans för undersökningen.

Valet av nyinstitutionell teori har medfört vissa svårigheter i tolkningsarbetet. Överlag reducerar teorin individens roll i den institutionella miljö som hen verkar inom, och fokus hamnar snarare på de övergripande strukturer och handlingsmönster som är gällande i vederbörandes organisationsfält. När väl individuella aktörer ses som betydelsefulla för institutionell förändring brukar det ofta begränsas till personer i ledande chefspositioner (se Eriksson-Zetterquist, Kalling & Styhre 2015; Scott 2014). Det hade kanske varit lämpligt att intervjua bibliotekschefer ur det hänseendet. Dock bottenade min nyfikenhet i hur folkbibliotekarier argumenterade kring deras egen roll i förhållande till det demokratiska uppdraget och huruvida det fanns några kännetecknande perspektiv som kunde knytas till bibliotekarieprofessionen i stort. Under inledningsfasen övervägde jag att använda mig av demokratiteori, vilket också hade varit rimligt med tanke på uppsatsämnet.

Dock har legitimitetsbegreppet fungerat väl för att beskriva hur informanterna förhåller sig till omgivningen, och vidare hur detta påverkar deras handlingsmöjligheter i förhållande till det demokratiska uppdraget. Vidare har nyinstitutionell teori möjliggjort en analys med ett vidgat perspektiv, där tidigare forskning om generella tendenser inom biblioteksfältet underbyggt uppsatsens resultat och analys.

7.1 Vidare forskning

Ett förslag hade varit att göra en större kvantitativ enkätundersökning för att undersöka vilka rutiner exempelvis inköpsansvariga följer vid inköpsförslag på kontroversiella titlar, och om det förekommer diskussioner kring folkbibliotekets demokratiska uppdrag, och i så fall hur ofta och i vilka sammanhang. Eftersom

intervjuer och enkätfrågor baseras på utsagor hade platsobservationer varit ett bra komplement för att styrka resultaten, alternativt motsäga dem. Det hade också varit givande att utvidga undersökningen till att innefatta andra områden utöver Skåne. På grund av tidsbrist har min studie begränsats till denna del av Sverige, men det hade varit intressant att undersöka hur bibliotekarier verksamma inom andra delar av landet resonerar om folkbibliotekets demokratiska funktion i samhället.

Det hade också varit intressant att undersöka frågan om fri åsiktsbildning i förhållande till vilka externa aktörer som bjuds in till samarbeten på folkbibliotek, samt huruvida det finns eventuella policydokument för vad biblioteksutrymmena får användas till i relation till externa aktörer som vill arrangera föreläsningar, författarsamtal och dylika aktiviteter.

Vidare finns det anledning att undersöka huruvida folkbibliotek arbetar för att skapa en större mångfald inom personalstyrkan. Detta nämndes endast i förbigående i min uppsats, men framstår som en relevant utgångspunkt för fortsatt forskning om folkbibliotekets och övriga allmänna biblioteks demokratiska uppdrag.

Ett intressant ämne som inte har nämnts i denna uppsats är hur det förhåller sig med installationen av filterprogram på svenska folkbiblioteks datorer, det vill säga program som blockerar vissa sökord eller termer för att förhindra tillgången till hemsidor med exempelvis pornografiskt, rasistiskt eller våldsbejakande innehåll.

8. Källförteckning

Intervjuer

2017-02-24: Informant 1
2017-02-28: Informant 2
2017-03-01: Informant 3
2017-03-02: Informant 4
2017-03-06: Informant 5
2017-03-08: Informant 6

Litteratur

Aabø, S., Audunson, R., & Vårheim, A. (2010). How do public libraries function as meeting places?. *Library And Information Science Research*, 32(1), ss. 16-26.

Arpi, I. (2017). Bibliotek ska inte censurera. *Svenska Dagbladet*. 20 februari.
<https://www.svd.se/bibliotek-ska-inte-censurera> [2017-03-10].

Audunson, R. (1996). *Change processes in public libraries: a comparative project within an institutionalist perspective*. Oslo: Høgskolen i Oslo.

Audunson, R. (2005) The public library as a meeting-place in a multicultural and digital context: The necessity of low-intensive meeting-places. *Journal Of Documentation*, 61(3), ss. 429-441.

Biblioteksbladet (2017). ”Äventyra inte trovärdigheten”. *Biblioteksbladet*. 13 februari. <http://biblioteksbladet.se/aventyra-inte-trovardigheten/> [2017-03-20].

Bossaller, J. & Budd, J. (2015). What We Talk about When We Talk about Free Speech. *Library Quarterly*, 85(1), ss. 26-44.

Burke, S. K. (2010). Social Tolerance and Racist Materials in Public Libraries. *Reference & User Services Quarterly*, 49(4), ss. 369-379.

Buschman, J. (2003). *Dismantling the public sphere: situating and sustaining librarianship in the age of the new public philosophy*. Wesport, Conn.: Libraries Unlimited.

Carlsson, H. (2013). *Den nya stadens bibliotek: om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek*. Diss. Lund: Lunds universitet.

Dowling, J. & Pfeffer, J. (1975). Organizational Legitimacy: Social Values and Organizational Behavior. *The Pacific Sociological Review*, 18(1), ss. 122-136.

Edquist, S. (2013). Samma gamla rasism fast i ny rapport: Högerpopulistisk propaganda får nya kläder. *Aftonbladet*. 4 maj.
<http://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/article16716788.ab> [2017-01-04].

Eriksson-Zetterquist, U. (2009). *Institutionell teori: idéer, moden, förändring*. 1. uppl. Malmö: Liber.

Eriksson-Zetterquist, U., Kalling, T. & Styhre, A. (2015). *Organisation och organisering*. 4. uppdaterade uppl. Stockholm: Liber.

Eriksson-Zetterquist, U. & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2. uppl. Stockholm: Liber.

Francke, H., Söderlind, Å., Pilerot, O., Elf, G. & Limberg, L. (2016). Folkbiblioteket i Mediellandskapet. I *Människorna, medierna & marknaden: Medieutredningens forskningsantologi om en demokrati i förändring: forskningsantologi* (SOU 2016: 30). Sverige. Medieutredningen. Stockholm: Wolters Kluwer.
<http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/04/sou-201630/> [2017-02-23].

Frenander, A. (2012). Statens förhållande till folkbiblioteken, 1912-2012. I Frenander, A. & Lindberg, J. (red.) *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

FN (2006). Allmän förklaring om de mänskliga rättigheterna. I Justitiedepartementet & Regeringskansliet (red.) *FN:s konventioner om mänskliga rättigheter*. Stockholm: Justitiedepartementet & Regeringskansliet.
http://www.manskligarattigheter.se/dm3/file_archive/060621/9649d2011fd4f5bb858acf1419189c67/konventionstexter_pdfversion.pdf
[2017-03-25].

Friedland, R. & Alford, R. R. (1991). Bringing Society Back In: Symbols, Practices, and Institutional Contradictions. I Powell, W. W. & DiMaggio, P. J. (red.) *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.

Hafner, A. W. & Sterling-Folker, J. (1993). Democratic Ideals and the American Public Library. I Hafner, A. W. (red.) *Democracy and the public library: essays on fundamental issues*. Westport, Conn.: Greenwood Press.

Haidl, K. (2016). JO kritiserar inställd föreläsning om invandring. *Dagens Nyheter*. 2 februari.

<http://www.dn.se/kultur-noje/jo-kritiserar-installad-forelasning-om-invandring/>
[2017-01-04].

Hansson, J. (1998). Om folkbibliotekens ideologiska identitet: en diskursstudie. Lic.-avh. Göteborg : Univ.

Hansson, J. (2010). Chantal Mouffe's Theory of Agonistic Pluralism and Its Relevance for Library and Information Science Research. I Leckie, G. J., Given, L. M. & Buschman, J. (red.) *Critical theory for library and information science: exploring the social from across the disciplines*. Santa Barbara, Calif.: Libraries Unlimited.

Hansson, J. (2016). Uppdraget prövas i praktiken: inte i retoriken. *Biblioteksbladet*. 17 oktober.

<http://biblioteksbladet.se/debatt/uppdraget-provas-i-praktiken-inte-i-retoriken/>
[2017-03-20].

Hatch, M. J. (2000). *Organisationsteori: moderna, symboliska och postmoderna perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.

Hedemark, Å. (2009). *Det föreställda folkbiblioteket: en diskursanalytisk studie av biblioteksdebatter i svenska medier 1970-2006*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet.

Hedemark, Å. & Börjesson, L. (2014). Att använda en plan - fenomenet biblioteksplaner och begreppet användning problematiserat. *Nordisk Kulturpolitisk Tidskrift*, 17(1), ss. 92-113.

Höglund, J. (2014). Möte på Stadsbiblioteket väcker protester. *Göteborgs-Posten*. 27 augusti.

<http://www.gp.se/nyheter/g%C3%B6teborg/m%C3%B6te-p%C3%A5-stadsbiblioteket-v%C3%A4cker-protester-1.228609>
[2017-01-04].

Höglund, L. (2012). Svenskarna och folkbiblioteken på 2000-talet. I Frenander, A. & Lindberg, J. (red.) *Styra eller stödja?: svensk folkbibliotekspolitik under hundra år*. Borås: Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås.

IFLA/Unesco (2014). IFLA:s/Unescos folkbiblioteksmanifest. I Svensk biblioteksförening & Svenska Unescorådet (red.) *Bibliotekens internationella manifest*. Stockholm: Svensk biblioteksförening & Svenska Unescorådet.

<http://www.biblioteksforeningen.se/wp-content/uploads/2017/01/bibliotekens-internationella-manifest-webb-utskrift.pdf> [2017-02-23].

Jackall, R. (1988). *Moral mazes: the world of corporate managers*. New York: Oxford University Press.

- Jaeger, P., Gorham, U., Bertot, J., & Sarin, L. (2013). Democracy, Neutrality, and Value Demonstration in the Age of Austerity. *Library Quarterly*, 83(4), ss. 368-382.
- Jochumsen, H. & Rasmussen, H. C. (2006). *Folkebiblioteket under forandring: modernitet, felt og diskurs*. 1 uppl. København: Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole.
- Kann-Christensen, N. (2009a). Institutionelle logikker i biblioteksvæsenet og dets omverden: NPM vs. Bibliotekarisk praksis. *Dansk biblioteksforskning*, 5(1) ss. 17-28.
- Kann-Christensen, N. (2009b). *Forestillinger om forandringer – Organisatoriske forandringer i to danske folkebiblioteker*. Diss., Danmarks biblioteksskole. København: Danmarks biblioteksskole.
- Kann-Christensen, N. & Balling, G. (2011). Literature Promotion in Public Libraries – Between Policy, Profession, and Public Management. *Nordisk Kulturpolitisk Tidsskrift*, 14(1-2), ss. 100-119.
- Koehler, W. C. (2015). *Ethics and values in librarianship: a history*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Kulturdepartementet (2013). *Ny bibliotekslag* (Regeringens proposition 2012/13:147). Stockholm: Regeringskansliet. <http://data.riksdagen.se/fil/260C002E-E714-4F41-9619-8D1F5A9A8D13>. [2016-01-04].
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitative forskningsintervju*. 3. [rev]. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Lindkvist, H. (2016). När Nya Tider tog sig in på Bokmässan. *Dagens Nyheter*. 16 september. <http://www.dn.se/kultur-noje/nar-nya-tider-tog-sig-in-pa-bokmassan/> [2017-03-10].
- Lindkvist, H. (2017). Tino Sanandajis bok blev en utmaning för biblioteken. *Dagens Nyheter*. 10 mars. <http://www.dn.se/kultur-noje/tino-sanandajis-bok-blev-en-utmaning-for-biblioteken/> [2017-03-11].
- March, J. G. & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering institutions: the organizational basis of politics*. New York: Free Press.
- Persson, A. (2016). Varberg gör motstånd. *Biblioteksbladet*. 20 september. <http://biblioteksbladet.se/varberg-gor-motstand/> [2017-03-20].
- Powell, W. W. & Dimaggio, P. J. (1991a). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. I Powell, W. W. & Dimaggio, P. J. (red.) *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.

Powell, W. W. & Dimaggio, P. J. (1991b). Introduction. I Powell, W. W. & Dimaggio, P. J. (red.) *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.

Rasmussen, H. C. & Jochumsen, H. (2003). Strategies for public libraries in the 21st century. *International Journal Of Cultural Policy*, 9(1), ss. 83-93.

Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. I Ahrne, G & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber.

Schreiber, T. (2006). Bibliotekarprofessionen siden 1960'erne. *Bibliotekarerne: en profession i et felt af viden, kommunikation og teknologi*. I Schreiber, T. & Elbeshausen, H. (red.) 1 uppl. Frederiksberg: Forlaget Samfundslitteratur.

Scott, W. R. (2014). *Institutions and organizations: ideas, interests and identities*. 4 uppl. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, Inc.

SFS 2013:801 Bibliotekslag. Stockholm: Kulturdepartementet.

SFS 1996:1596 Bibliotekslag. Stockholm: Kulturdepartementet.

Sofroniadou, S. (2017). Kommunen kör över biblioteket: kräver att Tino Sanandajis bok köps in. *ETC*. 3 mars.

<http://www.etc.se/kultur-noje/kommunen-kor-over-biblioteket-kraver-att-tino-sanandajis-bok-kops>
[2017-03-10].

Suchman, M. C. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), ss. 571-610.

Suddaby, R. & Greenwood, R. (2005). Rhetorical Strategies of Legitimacy. *Administrative Science Quarterly*, 50(1), ss. 35-67.

Svensk biblioteksförening (2014). Förord Svensk biblioteksförening. I Svensk biblioteksförening & Svenska Unescorådet (red.) *Bibliotekens internationella manifest*. Stockholm: Svensk biblioteksförening & Svenska Unescorådet.

<http://www.biblioteksforeningen.se/wp-content/uploads/2017/01/bibliotekens-internationella-manifest-webb-utskrift.pdf> [2017-02-23].

Svensson, P. (2015). Teorins roll i kvalitativ forskning. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber.

Svensson, P. & Ahrne, G. (2015). Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I Ahrne, G. & Svensson, P. (red.) *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 uppl. Stockholm: Liber.

Söderlind, Å. & Elf, G. (2014). *"Vi arbetar i medborgarnas tjänst": en kartläggning av mediestrategiskt arbete på bibliotek utifrån normerande dokument*. Stockholm: Svensk biblioteksförening.

Teodorescu, A. (2017). Teodorescu: Censur hör inte hemma på biblioteken. *Göteborgs-Posten*. 20 februari.

<http://www.gp.se/ledare/teodorescu-censur-h%C3%B6r-inte-hemma-p%C3%A5-biblioteken-1.4165434>

[2017-03-10].

Thornton, P. H. & Ocasio, W. (2008). Institutional Logics. I Greenwood, R. (red.) *The SAGE handbook of organizational institutionalism*. London: SAGE.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. 4., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2017-03-20].

Vårheim, A. (2014). Trust and the role of the public library in the integration of refugees: The case of a Northern Norwegian city. *Journal Of Librarianship & Information Science*, 46(1), ss. 62-69.

9. Bilagor

Här presenterar jag min intervjuguide och intervjuförfrågan. Detta för att läsaren ska ha insyn i hur jag har tagit kontakt med mina informanter, samt vilka typer av frågor som jag har ställt. Avsikten är att som uppsatsförfattare vara så transparent som möjligt med forskningsprocessen. Intervjuförfrågan genomgick dock små förändringar när jag kontaktade informant 5s bibliotek, då personen jag först mejlade var en chef som jag bad vidarebefordra min förfrågan.

9.1 Intervjuguide

Intervjuguide till bibliotekarier

Den här studien tar avstamp i det första stycket i bibliotekslagens ändamålsparagraf som stipulerar att ”det allmänna biblioteksväsendet ska verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning”.

Syftet med studien är således att skapa kunskap om hur folkbibliotekarier upplever det demokratifrämjande arbetet på sina arbetsplatser och om det har skett någon förändring i samband med den nya bibliotekslagens ändamålsparagraf. Förhoppningen är att detta ska bidra till en större förståelse av hur folkbiblioteket verkar som en demokratisk institution idag, samt hur den kan komma att göra det framöver.

Inledning

- Vad fick dig att vilja bli bibliotekarie?
- Hur länge har du jobbat på det här biblioteket?
- Och hur skulle du beskriva dina arbetsuppgifter?

Demokrati/biblioteksplan

- Hur använder ni biblioteksplanen i er verksamhet?
- Vilken betydelse har biblioteksplanen?
- Hur skulle du beskriva att ditt bibliotek verkar för en demokratisk utveckling? Vilka möjligheter, eller begränsningar, upplever du och dina kollegor?
- Anser du att ni i personalen delar en gemensam uppfattning om vilka värden eller mål som biblioteket ska stå för? Diskuterar ni detta?
- Tycker du att det kan finnas skäl för biblioteket att ta ställning i frågor som berör samhället i stort eller i kommunen? Vilka möjligheter, alternativt begränsningar, kan du uppleva i relation till detta?

Arbetsplatsen; evenemang och medier

- Hur skulle du beskriva de vanligaste typerna av vuxenevenemang som förekommer på ditt bibliotek?
- Förekommer det diskussioner eller debatter om aktuella samhällsfrågor på biblioteket i samband med föreläsningar m.m?
- Lånar ni ut era lokaler till externa aktörer som föreningar eller privatpersoner? Om ja, vilka typer av aktiviteter förekommer där?
- Samarbetar ni med ideella organisationer, eller frivilligorganisationer som sprider någon form av samhällsinformation?
- Har det hänt att biblioteket avböjt ett inköpsförslag av en bok? Hur fattas dessa beslut?
- Har det hänt att biblioteket plockat bort, eller funderat på att plocka bort, en bok ur beståndet i samband att innehållet uppfattats som kontroversiellt?

Jag har inga fler frågor. Finns det något som du vill tillägga, eller som jag har missat?

9.2 Intervjuförfrågan

Hej [Namn]!

Mitt namn är Sebastian Harrison och jag går sista terminen på masterprogrammet i biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds Universitet. Jag har nyligen påbörjat mitt examensarbete och söker yrkesverksamma folkbibliotekarier som kan delta i min intervjustudie som jag kommer börja med nu i februari.

Uppsatsen syfte är att utöka kunskapen om hur folkbibliotekarier vid olika bibliotek i Skåne förhåller sig till ändamålsparagrafen i bibliotekslagen. Jag vill till exempel veta om och i så fall på vilka sätt ”fri åsiktsbildning” diskuteras på möten, eller vilka eventuella rutiner som gäller vid beslut kring evenemang på biblioteket.

Intervjupersonerna ska ha varit verksamma folkbibliotekarier både före och efter att den nya bibliotekslagen trädde i kraft 2014. Intervjuerna kommer att ta mellan 40-60 minuter och hållas på platser som passar intervjupersonen bäst. Samtalet kommer att spelas in. Intervjupersonen kan när som helst välja att avbryta sin medverkan i studien. Inga namn på personer kommer att användas i studien.

Din medverkan vore värdefull! Om du är intresserad så föreslår jag följande datum: (datum). Jag kommer inom några dagar försöka nå dig för att besvara eventuella frågor, annars kan du svara mig via mejl eller telefon:

notwalharrison@gmail.com

0767-153855

Min handledare är Johanna Rivano Eckerdal, universitetslektor vid avdelningen för ABM. Vid eventuella frågor kan ni kontakta henne via mejl:

johanna.rivano_eckerdal@kultur.lu.se

Vänliga hälsningar,
Sebastian Harrison